20553

JUNAČKA DJELA

SENJSKIH USKOKA

NAPISAO

CHERUBIN ŠEGVIĆ

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (ST. KUGLI), ZAGREB

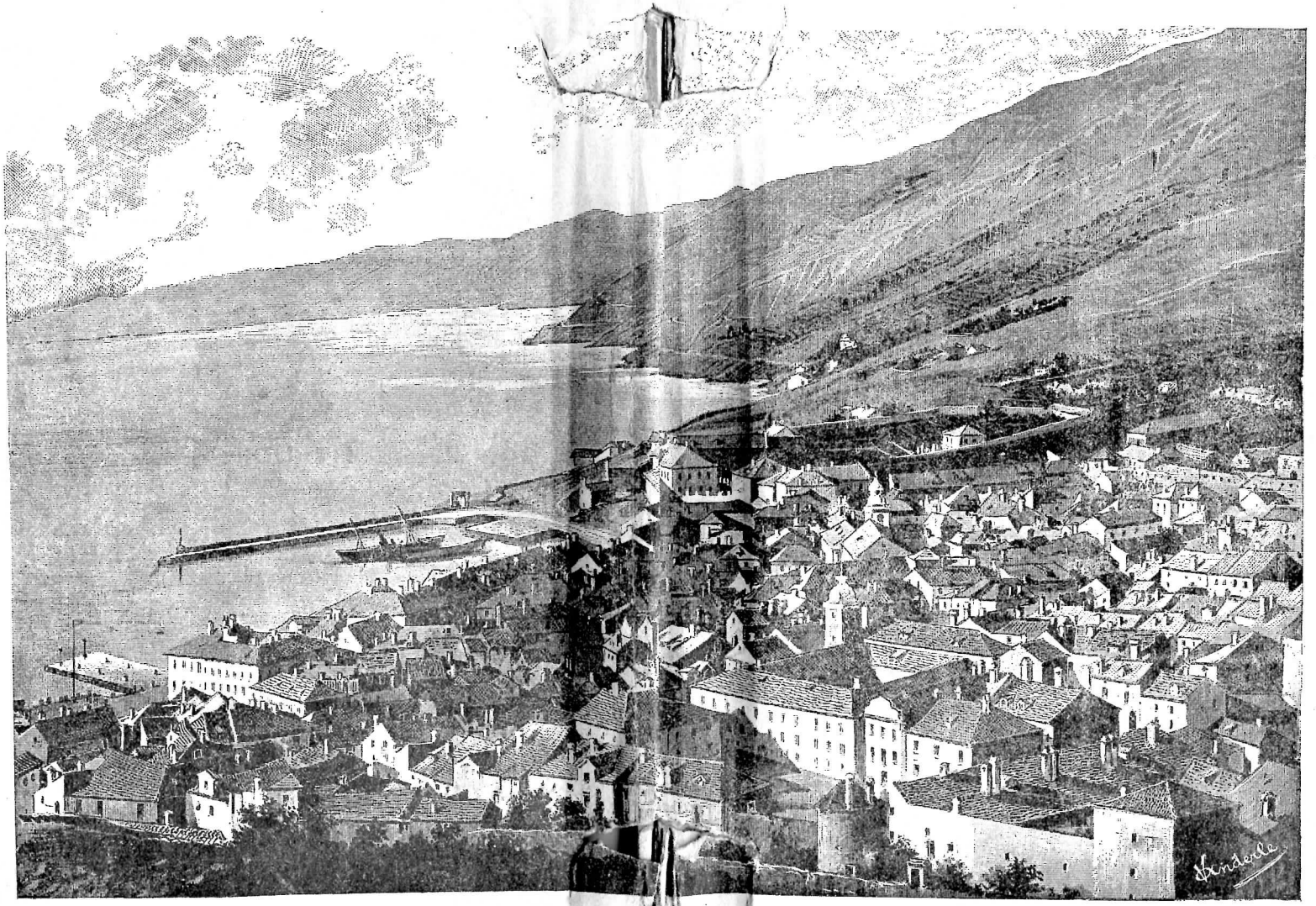

GRAD SENJ.

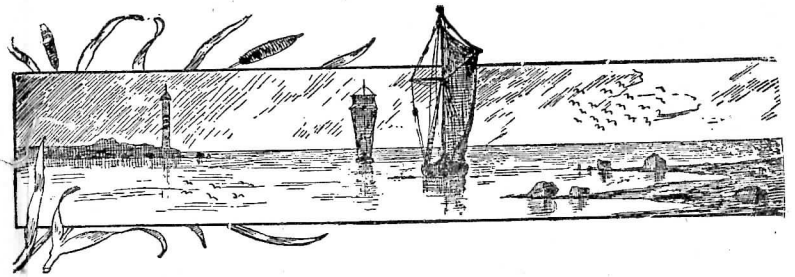

GRAD SENJ.

Mnogo prije, nego li su Hrvati došli u današnju svoju postojbinu, obstojaše grad S e n j. Početci toga grada gube se u tamnoj prošlosti. Povjestničari pričaju, da su ga sagradili Senonski Gali, od kojih da je dobio ime: S e n i a, kako čitamo kod Plinija drugoga i kod Klaudija Ptolomeja. U rimsko doba bijaše središte Liburnije, grad prometan i središte trgovine, koja je išla iz Italije u Ugarsku i obratno. Još do danas se je sačuvalo tragova rimske veličine.

Grad je sagradjen na obali morskoj, na podnožju Velebitskih Alpa, u sredini onoga morskoga ždrijela, koje se zvaše jednom »Morlački (vlaški) tjesnac«, a teče izmedju kvarnerskih otoka Krka, Raba, Paga i hrvatske obale. Na rtu prama istoku na živu kamenu sagradjena je tvrdjava Nehaj, koja do danas prkosi vremenu i ljudima, svjedok najvećih borba i najtrajnijih, što ih pamti ma koja povijest na svijetu.

Grad Senj je od starine posve obzidan u obsegu od jedne morske milje ili dva kilometra. U doba, o kojem nam je govoriti, osim Nehaja i kule, što ju je dao početkom XVI. vijeka sagraditi Lav X. okrugla oblika sa papinskim grbom na pročelju, grad je imao još dvije kule na gradskim zidinama, a u samom gradu kaštel, u kojem je stanovao sam carski namjestnik. Kaštel je bio snabdjeven topovima. Grad je u početku XVII. vijeka imao preko 4000 stanovnika.

Povrh grada se diže strm i gorostasan Velebit. Senj je oplakivan morskim valovima sa triju strana, a sa velebitske strane bijen je silnim vjetrovima, o kojima se pričaju bajke i legende. Narod veli, da se bura radja na Senjom. Povrh Svetoga Jurja na istoku od Senja imade jedna velika pećina, iz koje, kad se vatra stane u njoj paliti i dim zasuklja, počme duvati silan vjetar, i što je gušći dim, to je jači vjetar. »La Segnana« ili Senjkinja u mornarskom jeziku znači strahovita bura. Taj vjetar je u svako doba godine tako strašan, da skida krovove sa kuća, lomi i valja sve, što mu stoji na putu. Težko brodovima na pučini, kada on zaduva. More se zapjeni, uzavri i puši se, da je prava strahota. Koliko je bogatstvo potonulo, koliko silnih brodova pade žrtvom bure senjske, ne dade se ni iz daleka pomisliti.

Senjska luka je u starini bila dosta plitka te velike morske galije nisu mogle u nju pristati po zlu vremenu. Zatvarala se je dugim gvozdenim lancem, da u noći bude sigurna od nenadane navale. Iza Senja se prostire kilometar široka uvala ili dolina Sv. Vida, nu neplodna, a povrh nje se diže planina, koja je u starije vrijeme bila zašumljena. Stari pisci govore, kako je ta planina obilna i zlatom i srebrom i drugim rudama, osobito — željezom.

Prema jugo-iztoku je brdo Sveti Juraj sa starinskim gradom. Na samoj obali od starine grad Jablanac. Prama sjevero-zapadu je Vinodolska ravnica, Novi, Selce, Crikvenica, Bakar, Trsat. Na suprotnoj strani leži otok Krk, što ga burom gonjeni valovi ruju, ali ga kroz toliko vjekova ne podrovaše.

U vrijeme hrvatske narodne dinastije Senj je bio kraljevski grad, te iza prelaza hrvatske krune na glavu Arpadovića bude podvržen upravi hrvatsko-ugarskih kraljeva. Godine 1242. knezovi krčki Frankapani, Miroslav i Bartul, pritekoše u pomoć kralju Beli IV. kad se je ovaj dao u bijeg pred Tatarima, u nevolji mu posudiše 20.000 zlatnih maraka, te se dadoše na odlučnu borbu proti neprijatelju i potukavši ga na Grobniku, spasiše kralju prijestolje, a svoju otačbinu oslobodiše sužanjstva. Radi toga kralj Bela zajedno sa svojom suprugom kraljicom Marijom dogovorno sa velikšima darova obitelji Frankapana grad Senj u vječni posjed i upravu. Pod upravom Frankapana Senj je oživio novim životom. Frankapani ga utvrdiše sa svih strana, jer su znali, da Mletčićima rastu zazubice za tim gradom, koji se smatraše ključem Hrvatske i Ugarske, a osim toga samo posjed Senja mogaše osigurati slobodnu trgovinu po Jadranskom moru.

Za rata, što ga je vodio Ljudevit Veliki proti Mletcima pomagan od genovezkoga brodovlja, godine 1381. na 30. kolovoza iznenada udari mletačko brodovlje na Senj i popali ga. U toj prigodi pogibe silno blago onoga grada, u prah se pretvoriše sjajne zgrade, crkve i manastiri.

Frankapani popraviše grad, iz ruševina se podiže pomladjen i obnovljen za nove borbe i nove pobjede.

Nu kad osmanlijska sila provali u hrvatske zemlje, te koncem XV. stoljeća osvoji Bosnu, provali i osvoji velik dio Ugarske i Hrvatske, prodre u Dalmaciju, ugnijezdi se u Lici, tada zaprijeti najveća opasnost i samom Senju. Osmanlije ga uzeše na oko, jer uvidješe, da zauzećem Senja njima se otvara put u u Italiju. Tu pogibelj uvidi i sveta Stolica i bojeći se za cijelo kršćanstvo, Lav X. sagradi u Senju spomenutu okruglu kulu. Klimenat VII., i glasoviti papa iz kuće Borgia, Aleksandar VI., slahu Senju godišnju pomoć hrane, streljiva, konjanika, koje su sami plaćali.

Koncem XV. vijeka Senj bi otet Frankapanima od kralja Matijaša i postane kamenom smutnje i uzrokom velikih unutarnjih trvenja i nemira u doba, kad je trebalo i Hrvatskoj i Ugarskoj sloge proti zajedničkim neprijateljima, koji su radili o propasti jedne i druge kraljevine. Borio se Bernardin Frankapan za svoj starodrevni Senj, za kolijevku svojih djedova, ali ga nije mogao trajno opet dobiti. Dodje za Ferdinanda I. konačno i trajno pod kraljevsku jurisdikciju.

Koncem XV., pak cio XVI. i početkom XVII. vijeka je Senj bio središte velikih borba s jedne strane sa Turčinom, a s druge sa Mletačkom republikom. U to doba naime Senj postade središtem i glavnim sjelom U s k o k a, koji obuhvaćaju nekoliko

upravo sjajnih stranica u našoj krvavoj povijesti, protkanoj borbama za krst častni i slobodu zlatnu.

TKO SU BILI USKOCI?

Nekakova kleta sudbina prati hrvatski narod kroz sve vijekove: od početka njegova pojavljenja do danas bio je klevetan i ocrnjivn pred licem prosvjetljena svijeta. Svaka njegova vrlina krivo prikazana, svaki njegov javni čin izvrnut. Izmedju lukavoga Grka i tašta Latinca odbijajući jednoga i drugoga od svojega praga, Hrvat je osjetio i posljedice lukavosti jednoga, i posljedice taštine i nadutosti drugoga. Grk i Latin je pisao povijest, pa kad nisu mogli drugče Hrvata sgnječiti i izrabiti, onda su mu se stali osvećivati u svojim knjigama.

Priznajemo, da je uspjelo našim dušmanima ocrniti nas pred licem svijeta, ali nas za to nisu nikada mogli poniziti pred nama samima. Istinska kritična povijest oborila je do sada mnoge i mnoge klevete nabačene proti našim djedovima, oborila hrpe laži napisanih proti nama i našoj lavskoj borbi za obstanak, za kršćansku prosvjetu.

Uskoci bi morali u povijesti čovječanstva zauzeti najsjajnije mjesto radi junačke požrtvovnosti, kojom su branili kršćansku prosvjetu punih 150 godina. A na žalost već u ono vrijeme su počele proti njima silne klevete, koje su se širile knjigama, štampanim u Mljetcima i drugdje. Javno mnijenje Europe prevareno od naših krvnih dušmana, od naših susjeda, vidjelo je uvijek u nama neki barbarski narod. Mi se nismo mnogo brinuli nikada za europejsko javno mnijenje, za to smo mnogo puta nastradali. Ta se pogreška opaža i danas, i danas nam se osvećuje.

Zadarski nadbiskup Minucio Minucci napisao je »Povijest i napredovanje Uskoka do godine 1602.«, a za njim veliki neprijatelj hrvatskoga naroda i kandidat za spljetsku nadbiskupiju Fra. Paval Sarpi, mljetački državni savjetnik napisa »Dodatke povijesti Uskoka Minuci Minucci-a do god. 1613.« U toj Minuccijevoj povijesti, a još više u Sarpievu dodatku prikazuju se Uskoci kao narod barbarske ćudi, odan kradji i haranju, narod

odan po svojoj ćudi gusarenju po moru, razbojstvu na kopnu i umorstvu u svakoj prigodi. Oni ne imaju druge misli nego da uznemiruju duhove, pale mjesta i napadaju siromašne mornare. Minucci nije sam to sve napisao u svojoj povijesti, premda je kao mletački podanik izpustio sve, što je moglo biti na ponos Uskocima, nego su Mletčići tako tu povijest udesili, da izgleda više jedan prosti napadaj nego li povijest. Za to ta Minuccieva povijest nije izašla za živa pisca. Ovako o njoj sudi pošteni pisac, koji ju je čitao u rukopisu.

Na čast istini moramo priznati, da se je već onda našao jedan trgovac, rodom iz Ferma u Marki Ankonitanskoj, koji je došao na Rijeku u svojoj šestnaestoj godini (god. 1574.) u trgovinu svoga strica. On je proboravio mnogo i mnogo godina u hrvatskom primorju, pa premda nevješt pisanju povijesti, zgrozi se nad lažima, koje su se širile i spomenutom Minuccievom poviješću i u obće patvorenim javnim mnijenjem Italije, pa napisa god. 1621. jednu promemoriju u obranu Uskoka. Taj spis je bio namijenjen Fiorenci, ali nije bio tiskan. U naše vrijeme ga nadjoše medju rukopisima te ga slavni Rački izdade u IX. knjizi »Starina« god. 1877.

Taj spis nepristrana i poštena Talijanca najbolje nam dokazuje, kako se je u ono vrijeme lagalo i klevetalo Hrvate. Istodobno imademo u tom spisu veoma lijepih podataka iz povijesti Uskoka, koji nisu bili dovoljno izcrpljeni od nikoga, a koji nam prikazuju te naše slavne junake u najljepšoj svjetlosti. Navesti ću neke dogodjaje iz toga važnoga spisa u ovoj knjizi.

Tko su bili Uskoci?

U s k o k znači isto što p r e b j e g. Danas se više ne upotrebljava ta riječ, nego vole govoriti: emigrant ili izseljenik. Naši stari govorili su u s k o k.

Nije dakle posebno narodno ili plemensko ime, nego je to ime, kojim su se zvali oni Hrvati, koji su bili, ma iz kojega razloga prisiljeni ostaviti svoju otačbinu, svoj rodni dom te prebjeći u prijatnije krajeve. Ime u s k o k pamti se u Hrvatskoj od najstarijih vremena. Za naše narodne dinastije uskočivali su i Srbi i Bugari u Hrvatsku, tjerani, bilo od vanjskih, bilo od

domaćih neprijatelja. Za kralja Zvonimira uskoči neki Pinčo, rodjak kralja bugarskoga, u Spljet i okolicu, te se smjesti sa cijelom svojom porodicom i pratnjom na zemlji, koja mu bi kao gostu darovana.

Nu nužda za uškočtvom se pojavi veoma jaka poslije zauzeća dalmatinskih gradova i otoka sa strane Mletačke republike. Naši ljudi su bili često prisiljeni uskočiti, da izbjegnu nepravde, progonstva, otimačinu i težke kazni, kojima je republika znala kazniti Hrvata podanika često samo za to, jer se je usudio u javnom uredu progovoriti hrvatski. Takov bijaše onda zakon.

Zulum mletačke vladavine proti našoj hrvatskoj braći u Dalmaciji opisa slavni Gundulić u svojoj »Dubravci«. Starac Pastir u onoj drami zavidi sreći i slobodi Dubrovnika, a jadikuje nad okrutnosti mletačkoga lava. Pod republikom ništa nije bilo sveto, ništa poštedjeno. Hrvat nije bio siguran u svojoj kući. Ni imetak, ni čast, ni isto poštenje nije bilo ni najmanje obranjeno. Mletački činovnik je sve mogao oteti, a nisi imao komu se potužiti, niti si imao u zakonima ikakove zaštite. Nije čudo, da je narod bježao od toga zuluma poput onoga starca ribara. Nu pošto je svakomu težko ostaviti rodni kraj, dogadjalo se je, da su ljudi prije poduzimali sve, da do toga ne dodje, a veoma su često znali izvesti i grozne osvete nad zulumćarima. Bilo je dapače i buna i ustanaka proti republici. Bilo je silnih pokolja, al sve te bune i svi ti ustanci bili su, na žalost, ugušeni u krvi naroda.

U takovim prilikama razumljivo je, da su mnogi bježali izpod mletačke oblasti da se spase, budi od kazni, budi od osvete. Obično utočište su bili hrvatski slobodni gradovi: Dubrovnik, i nada sve grad Senj i njegova okolica. Tako je mletačka republika davala velik broj uskoka.

Iza osvojenja Bosne sa strane Osmanlija, i Bosna je počela davati veoma mnogo izseljenika ili uskoka. Ljudi su ostavljali svoje kuće i svoje zemlje i zaklanjali se pod zaštitu bratske ljubavi u hrvatske gradove. Tko se nije htio pokoriti novomu zakonu, tko nije htio pogaziti svoju vjeru i poturčiti se, taj je radije bježao u susjedne krajeve. Tada su mnogi Bošnjaci i

Hercegovci pribjegli ne samo u današnju Hrvatsku nego i u Dalmaciju i pod vlast sv. Marka. Može se reći, da je cijelo dalmatinsko primorje i dalmatinsko otočje napučeno od samih bosanskih uskoka. Više puta se je dogodilo, da su zamijenili zlo sa gorim, ali činjenica stoji, da su se kršćani Bosne selili, da ne robuju Turčinu. Dok su Hercegovci bježali u Dalmaciju, dotle su stanovnici sjeverne Bosne pribjegavali ili uskočivali u Hrvatsku.

Kako su Osmanlije napredovali u prodiranju prama središnjoj i zapadnoj Europi i osvajali komad po komad našu otačbinu, tako se je množio broj onih Hrvata, koji su morali uzmicati pred pretežnijom silom neprijatelja, kad mu se nisu htjeli pokloniti. Time je rastao i broj uskoka po svim našim otocima i gradovima. U Senj je dolazilo kroz XVI. vijek neprestano bjegunaca, nu najviše ih pribjegne, kada nesreća i mletačka lukavost htjede, da padne u osmanlijske ruke tvrdi Klis, ključ Bosne i Hercegovine s mora. Malo vremena iza kako naši djedovi izabraše Ferdinanda Habsburgovca za hrvatskog kralja vjerujući i nadajući se, da će im pomoći zaustaviti sve to jaču provalu Turaka u hrvatske krajeve, dogodi se naprotiv, da je odmah pao u ruke Osmanlija grad Jajce, čim po kraljevu nalogu izadjoše iz njega hrvatski vojnici, a udjoše njemački, pod zapovjednikom nekim Grabonkom, koji predade grad Kosrev-begu, samo da si spasi život. Iza toga Turci osvojiše Banjaluku i prodriješe do u srce Like. Time je Senj došao na udar Turčinu.

U borbi izmedju Ivana Zapolje i Ferdinanda, Hrvatska je silno stradala. Zapolja pozove u pomoć Turke. Da nije bilo junaštva Nikole Jurišića, koji je zaustavio u Kisiku Solimanovu vojsku jaku preko 300.000 vojnika, već tada, god. 1631., bio bi Beč pao u turske ruke. Hrvat Jurišić sa 7000 vojnika spasi Austriju i dinastiju u vrijeme, kada je Hrvatska trebala najjače pomoći.

Kopnena Dalmacija kao i ostala Hrvatska je prema cetinjskom izboru bila vjerna kralju Ferdinandu, a Zapolja je preko Turaka i Mletčića, njihovih saveznika, poduzeo sve moguće, da

osvoji Hrvatsku preko Dalmacije. Za to uzme na oko Klis, ključ Dalmacije i Hrvatske. Zapovjednik Klisa bijaše Petar Kružić.

Padom Jajca i zemalja izmedju Vrbasa i Une pak Like i Krbave mnogo naroda pribjegne k primorju: k Rijeci, k Senju i k susjednim tvrdjavama hrvatskih knezova Zrinskih i Frankapana, k Brlogu i k Otočcu. Kad su pak Turci prve četvrti šestnaestoga vijeka osvojili primorsku hrvatsku Banovinu od Knina do Velebitskoga podgorja, staro hrvatsko plemstvo izseli dijelom na mletačko pograničje, te je sačinjavalo hrvatsko konjaničtvo, a dijelom u Posavsku Hrvatsku i Primorje, gdje se sa ostalim uskocima ugnijezde u Senju i okolo njega. Medju ovima se ističu benkovački P e r u š i ć i, karinski K o r l a t o v i ć i, novigradski F o l e t i ć i i obrovački P o s e d a r c i, onda Daničići, Domazetovići i Radoevići. Od tada odvažniji koljenovići plemići senjski i uskoci uztrajahu dobrovoljačke čete, koje kao neredovita vojska stupaju u službu cesarovu, bave se čarkanjem sa Turcima.

Dakle, pod imenom Uskoka razumijevaju se one dobrovoljačke čete, sastavljene od izseljenika ili prebjega, koji se nastaniše u hrvatskom primorju, osobito u Senju i okolo njega. Ti sačinjavahu posebnu organizaciju, uzstrajahu se u bratstva i družtva i davahu se u službu hrvatskoga vladara, koji je istodobno bio i austrijski vladar. Oni su bili po svojem postanku nepomirljivi dušmani Turcima i njihovim saveznicima Mletčanima.

Te dobrovoljačke čete javljaju se na moru i na kopnu dosta rano. Već 1524. senjski Uskoci razbiše na moru kod Zadra jaku tursku mornaricu, te prvi put staviše mletačku republiku u nepriliku, gotovo u otvoren sukob sa Turcima.

Uskoci su sami birali svoje vojvode. Imali su ih četiri, od kojih je jedan bio nad svima. Najglasovitiji su Daničići.

Naši narodni dušmani nastojali su osramotiti uskočko ime. Nu to je ime slavno u uspomeni naroda, a uzimlje se za sinonim junaka u narodnim pjesmama i kod Kačića.

Od mila mu lipo ime dio,
Liepo ime Uskok-Osmanlija.

I za Turke je ime Uskok lijepo i dično.

USKOCI PREMA TURČINU I MLETČANINU.

Prije nego progovorimo o prvom zauzeću Klisa sa strane Turaka, treba spomenuti odnošaje izmedju Turaka i Mletčića. Čovjek bi mislio, da su Mletčići, kao kršćanski narod, stajali na strani kršćana, u ovom slučaju na strani Hrvata. Nipošto! Oni su bili posve »praktičan« i koristoljubiv narod. Njima je bila dobit nada sve drugo. Izmedju svih naroda svijeta samo je Hrvatima bila na pameti uvijek vjera i sloboda. Za slobodu mare i ostali narodi, ali za vjeru, kako kada. Mletčići dakle nisu nikada dobrim okom gledali Hrvate. A to opet s jednostavnoga razloga, jer su htjeli imati Dalmaciju, potisnuti Hrvate, što je moguće dalje od obale. Znamo, da je hrvatski kralj Ladislav Napuljski prodao Dalmaciju Mletcima za 100.000 zlatnih dukata. Od onda mletačka republika prisvaja si pravo na posjed Dalmacije. Ona u istinu je zaposjela one dalmatinske gradove, koji su se zvali Dalmacijom: Zadar, Trogir, Spljet, sa otocima Rabom, Pagom, Hvarom, Braćom i Korčulom. Nu nastojala je taj svoj posjed proširiti uvijek prama kopnu i time iztisnuti Hrvate. S toga, kad počeše Turci prodirati prama dalmatinskim obalama, Mletci su mirno gledali to prodiranje, dapače ga u mnogim slučajevima i podupirali uvjerenjem, da se Turci u tim posjedima neće održati, da će ih Hrvati odtjerati, ali da će oni podpasti pod republiku. Dogodjaji u istinu pokazaše, da nisu loše računali. Mnoga su se mjesta predala Mletcima, da ne padnu pod Turčina, a mnoga su tražila pomoć od Mletaka, da se od Turčina oslobode izjavom, da će služiti republici. Tako su Mletčići kasnije, kad je moć Osmanlija počela padati, osvojili mnoge hrvatske krajeve, cijelu kopnenu Dalmaciju, na koju nisu mogli ni pomisliti, da će je dobiti, kad su davali Ladislavu Napuljskomu 100.000 dukata.

Radi svoje trgovine, od koje je republika i živila i cvala, nije htjela bez svoga velikoga interesa, da dodje u svadju sa

Sultanom, jer je ovaj mogao protjerati iz svojih zemalja sve mletačke trgovce, i raztjerati trgovačke brodove, koji su plovili po iztoku. Te je bilo u interesu Mletaka, da se drži prijateljski sa neprijateljima kršćanstva. Kad to uvažimo, onda možemo razumjeti dogodjaje i povijest naših Uskoka.

Naprotiv Uskoci, koji su ostavili svoju rodnu grudu, koji su izgubili svoje imanje, koji da očuvaju vjeru svojih otaca, sve ostalo žrtvovaše, kad su se zaklonili od turskoga zuluma i našli utočište u hrvatskim gradovima ili na mletačkom posjedu, nisu mogli mirovati, nego su nastavljali rat sa onima, koji im sve oteše. Osobito oni Uskoci, koji uskočiše u pogranične gradove u Senj, u Pazin, u Klis, pa onda u senjsku okolicu, i ravne Kotare oko Zadra, smatraju se uvijek ratujućom strankom, te su vršili staro naše pravilo osvete nad svakim Turčinom. Podržavajući sveze sa braćom preostalom u domovini i sa onima, koji se zakloniše po otocima i po ostalim mletačkim posjedima, stvorili su medju sobom neku vrst saveza za obranu i navalu proti zajedničkom neprijatelju Turčinu. A kao ratna stranka, Uskoci si smatrahu dopuštenim navaliti na neprijatelja iz zasjede, zateći ga nepripravna, oteti mu imetak, i napokon ga ubiti: to je sve spadalo u ratno pravo.

USKOCI PREMA AUSTRIJI I KRALJU.

Uskočivanjem kršćana u Senj i okolicu brzo je ovaj grad postao većim dijelom uskočki. Uskoci su se tude nekako smjestili, udomili, kao novi stališ, pod pokroviteljstvom samoga kralja, u čijoj su službi i plaći stajali. Kralj je držao u tom gradu samo svoga zapovjednika ili kapetana sa nekoliko vojnika. Spomenuli smo, da je grad već za kralja Matijaša bio oduzet Frankapanima, koji ga nisu mogli natrag trajno dobiti, nego su uživali za neko vrijeme samo naslov knezova senjskih, koji su im kasnije Habsburgovci ukinuli. Naseljenje Uskoka došlo je vrlo dobro samim kraljevima, koji su obično bili i carevi njemački i gospodari austrijskih zemalja. Uskoci su bili sami braniči njihove južne granice, i bedem proti daljnjem prodiranju Turaka.

Kako su oni porijetlom bili sami bjegunci, morali su se nečim hraniti. Senj i okolica nije toliko plodna, da može hraniti toliko pučanstvo. Pa kad bi i htjeli prihvatiti se nekoga unosnoga posla, nisu mogli s jednostavnoga razloga, jer su morali neprestano puškom čuvati slobodu i odbijati napadaje Turaka. Za to su senjski Uskoci bili u istinu vojnici više nego li kasnije Graničari. Stajali su pod izravnom vlašću austrijskih nadvojvoda, koji su stanovali u Gradcu. Kao vojnici su dobivali i neku godišnju plaću ili podporu, koju su obično namirivali kranjski i štajerski stališi, jer u obrani Senja i hrvatske granice vidjeli su obranu njih samih. Nu te plaće su dolazile veoma sporo i veoma mršavo. Morali su čekati i moljakati, dok nešto dobiju. A što je još gore, dobivali su samo trećinu ugovorene plaće u novcu, drugu trećinu u raznovrstnim »srebrnim« predmetima, a treću trećinu u raznobojnim tkaninama. Dakako, da su dotični kraljevi povjerenici na tim stvarima mnogo profitirali, jer su takove stvari kupovali za malene novce, a procjenjivali ih Uskocima skupo. Uskoci, koji nisu trebali tih predmeta, morali su ih prodati veoma jeftino. Nu dobivali su podpora od hrvatskih grofova, osobito od Zrinskih i Frankopana, koji su bolje znali cijeniti zasluge njihove za domovinu i za cijelo kršćanstvo.

Prama tomu u vrijeme rata Uskoci su stajali na razpolaganje austrijskim vladarima, koji su istodobno bili i hrvatski kraljevi. A u vrijeme mira oni su radili na svoj račun i vojevali na svoju ruku proti prirodnom neprijatelju.

U vrijeme mira osobno su bili podložni svojim vojvodama. U vrijeme redovitoga ratovanja vojvoda bio je podložan kraljevu kapetanu, rijedko je vojvoda dobio čast kapetana. Nu inače za druge podhvate, vojvoda je razpolagao sa Uskocima, oni su ga slušali i slijepo se pokoravali njegovim zapovjedima. U vrijeme rata i u vrijeme mira bili su strah i trepet na moru i kopnu i Mletčićima i Turcima. Nije badava izašla ona strahovita riječ: »Tako te Bog očuvao senjske ruke!«

USKOČKO ČETOVANJE.

U miru, kad nije bio proglašen rat, Uskoci su znali zatrkivati se na tursko i na mletačko zemljište, da nešto ušićare, čim će

obitelj prehraniti. Obično su znali sastaviti družinu od 4—5 ladja, a u svakoj po desetak ljudi oboružanih i snabdjevenih svim potrebitim sredstvima za navalu i obranu. Onda bi si dali znak i urekli mjesto, gdje će se sastati, pa bi se razišli. Jedna ladja okreni prama Krku, druga prama Rabu, treća prama Pagu, četvrta prama Cresu, peta prama kojem drugom otoku u blizini Zadra, Šibenika ili Splieta. Osobito su znali ići k Murteru izmedju Zadra i Šibenika. Onda izkrcaj tri četiri čovjeka iz ladje. Ovi se razbjegnu prama selištima. Banu k poznatoj kući, pozdrave lijepo domaćina i domaćicu, nazovu hvaljen Isus, i moli za kap vode, da ugasi žedju. Dok domaćica podje po vodu, on namigne svomu prijatelju i pobratimu domaćinu, koji je već prebacio surku preko ramena, uzeo pušku u ruke, pa odjurio na uglavljeni rt, gdje čeka, dok se sakupi sva družina i dok dodje njihova ladja. Tako se brzo nakupi iz svih sela prava četa. Na svaku ladju dodje po više od stotine ljudi. Onda zaplove prama kojoj turskoj luci. Obično su udarali na ušće Neretve, kuda su prolazili obilni turski karvani sa bogatom trgovinom. Istodobno znadu osvanuti sve ladje na istom mjestu. Navale na tursku ladju, otmu joj trgovinu, ljude povežu, zarobe ili ih za veliku odkupninu vrate kući.

Vraćajući se kući podijele medju sobom plijen po svojim zakonima i svakoga izkrcaju ondje, gdje se je tko ukrcao. Ako je plijen takove naravi, da se ne može podijeliti, onda ga nose u Senj, te ga prodadu trgovcima i privatnicima, pošto mogu. A cijenu porazdijele medju drugove, kad se po drugi put sastanu. Drugovi sa otoka imadu neograničeno povjerenje u svoje drugove senjske, te znadu, da ih ovi neće prevariti ni za češanj luka.

Obično na odlazku i na povratku sa takove ekspedicije idu da se pomole Bogu i zahvale mu, što ih je čuvao u borbi proti nekrstu zdrave. Nikada ne manjka dar crkvi i manastirima. I biskupa znadu darovati, ako imdu čim pristojnim. Ali ne samo biskupa nego su darivali i drugu gospodu, njihove naravne pokrovitelje i zaštitnike kao knezove Zrinske i Frankapane, austrijske ministre, samoga vojvodu i nadvojvodkinje, kad bi im

se desila prigoda, da zaplijene stvari dostojnih za darivanje tako velike gospode.

Pošto je mletačka vlada po ugovorima imala vršiti pomorsku policiju, ona je u neku ruku bila Turcima odgovorna za ove napadaje Uskoka na turske podanike trgovce. Turska vlada je svaki put dizala prosvjed proti tim dogodjajima i prijetila je mletačkoj vladi, da će na njoj uzeti zadovoljštinu. Radi toga je mletačka vlada upravo bijesnila proti Uskocima. Bila je primorana držati u Jadranskom moru veliko brodovlje. da zprječi Uskocima slobodno kretanje po moru. Više puta joj pošlo za rukom jednu ili drugu ladju uskočku zateći i zaplijeniti, ali to je bilo na njima i njihovim trgovcima stostruko osvećeno. — Uskoci su mnogo držali do svoje solidarnosti. Svaki od njih ako bi nastradao, bio je osvećen od preostalih drugova. Radi toga su Uskoci navaljivali i na mletačke ladje. To je znalo mletačku vladu silno uzrujavati. Poduzimala je sve moguće, da se uništi uskočko gnijezdo. Tužila se je austrijskim nadvojvodama, klevetala je i lagala na bijedne Uskoke, izmišljavala grozote, samo da prisili nadvojvode gradačke, da nešto poduzmu proti Uskocima. Nu nadvojvode su znali, da je mletački zahtjev veoma sličan zahtjevu tata, koji traži od gazde, da ubije kućnoga psa stražara, jer da pravi štetu. Mletačka je vlada i prijetila, ali za dugi niz godina nije mnogo postigla. Za to je bila primorana držati na Jadranskom moru silno brodovlje, koje ju je stajalo preko 200.000 dukata na godinu, a sve bez uspjeha. Uskoci su znali izbjeći mletačkim zasjedama, a često su ratne galije osvojili i dovezli kući, pa nisu znali kasnije kamo će sa tim galijama, koje nisu mogle u senjskoj luci ni stajati.

USKOCI I DUBROVČANI.

Kad su se i Dubrovčani upleli u raspre i borbe izmedju Uskoka i Turaka, nastala je silna mržnja medju Uskocima proti Dubrovniku, kako je obično, kad se zavade medju sobom braća, koja bi morala inače u miru i ljubavi živjeti. Kako je nastala ta raspra?

Juraj I. Daničić, sin onoga istoga Jurja, koji je došao iz Bosne, vodio je svoju družinu kao vojvoda (1547.—1555.) na provale u tursku zemlju. Provaljivao je u Liku, provaljivao sa strane Novigrada i Obrovca, a veoma često je znao sakupiti družinu, te izkrcati na ušću Neretve blizu Gabele i čekati turski karvan i oplijeniti ga. Turci za te čine pozvaše na odgovornost Dubrovčane i zaprijetiše im se, da će na njih navaliti, ako oni ne stanu na kraj uskočkim provalama. Dubrovčani u strahu radi turskih prijetnja stadoše misliti, kako će udovoljiti turskim željama. Kad doznadoše, da se nalazi u njihovoj blizini Juraj Daničić sa svojim ladjama u nekoj zavjetrini, poslaše oni k njemu jedno odlično poslanstvo molbom, da se potrudi do njih, jer da imadu veoma važna razgovora s njime; da se radi o važnim za njega i za Dubrovnik pitanjima. Moli ga senat, neka se ne boji, daju mu svoju vjeru, ter mu šalju u znak vjere pečat republike.

Na to im odvrati Daničić, da on na njegovu i njihovu nesreću ne vjeruje u pečate, nego vjeruje u Krista.

Vrati se poslanstvo u Dubrovnik i izruči Daničićevu poruku. Senat na to posla opet k Daničiću poslanika sa jednim krstom, moleći ga, da se potrudi na Kristovu vjeru.

Daničić uzme u ruke propelo, jer bijaše maleno, te naredi, da sve ladje udju u dubrovačku luku. Nu nije dopustio, da se itko izkrca osim njega i sedmorice drugova. Kad udjoše u grad, odvedoše ih u jednu baštu i tu im na vjeru svima glave odsjekoše. Natakoše Jurjevu glavu na sulicu i pokazaše ju njegovim drugovima u ladjama.

Kada Uskoci vidješe glavu svoga vojvode i opaziše tako veliko izdajstvo sa strane Dubrovnika, pobjegoše sa svojim ladjama od straha, da ih ne potope sa topovima. Čim stigoše u bližnju luku oplakaše svoga vojvodu i ostalu poginulu braću. Kad se izplakoše, stadoše tješiti Jurjeva starijega sina, mladića od 18 godina, koji se nalazijaše u njihovu društvu, a zvaše se takodjer Juraj. Bio je krasan i veoma hrabar mladić, pa ga sva vojska tu prisutna proglasi svojim vojvodom (1555.) i zakleše se Bogom živim, da će osvetiti smrt svoga hrabroga i poštenoga vojvode i njegovih drugova.

Kad dodjoše u Senj, narediše svečane zadušnice za pokojnoga vojvodu. Za tim odaslanstvo vidjenijih ljudi odprati mladoga Jurja k kralju Ferdinandu, kojemu ispričaše okrutnu smrt njegova otca i njihovu vruću želju, da im taj mladić bude vojvodom radi njegovih vrlina i otčevih zasluga. Ferdinando to učini. Kad se povratiše kući, svi Uskoci javno ponoviše zakletvu, da će osvetiti nad Dubrovčanima smrt vojvode Jurja i njegovih drugova.

Odmah se uhvatiše posla. Opremiše nekoliko ladja, te podjoše u lov za dubrovačkim ladjama, koje su u obilnom broju plovile po jadranskom moru. Gdje bi koju uhvatili, tu bi ju zaustavili, a sve ljude bi nemilice na smrt odsudjivali. Pogibe u malo vremena sva sila dubrovačkih ladja i malih i velikih. Trgovina Dubrovnika sa Neretvom u brzo prestane. Izvozna točka iz Bosne na more postane Spljet. Obično su uhvaćene ladje vukli na debelo more i tu ih utapljali, da pokažu, kako njima nije do plijena od kršćana, nego do osvete na izdaju ubijenih.

Nu nekoliko godina iza toga, neki od njih reče, da je gr'jehota toliko blago bacati u morske žvale, da je bolje to ponijeti kući. I tada počeše i plijeniti uhvaćene ladje. Oni su vodili uhvaćene ladje u Senj, i tu bi Turcima, Židovima i Dubrovčanima oteli stvari, a Dubrovčanima napose i život, dočim bi život Turaka i Židova štedili.

Ova neprijateljstva Uskoka proti Dubrovniku bila su kobna za ovaj grad, za to senat posla Jurju i braći njegovoj poslanika, moleći, da odustane od osvete i nudeći mu za to 20.000 dukata. Na tu ponudu uzbijesni vojvoda Juraj II. još jače.

— Da su me, reče, moliii izmirenje za ljubav božju, bio bi im ga dao, ali, kad su oni mislili, da ću ja krv svoga otca i svojih prodati za novac, oni će se još pokajati za ovu novu drskost.

Od onda još jače planuše neprijateljstva izmedju senjskih Uskoka i Dubrovčana. Ta neprijateljstva prestadoše tek onda, kad se Dubrovčani obratiše k papi Grguru XIII. za posredova-

nje god. 1580. i kad se je papa osobno zauzeo kod Jurja II. Daničića, kako ćemo kasnije vidjeti.

PAD KLISA U RUKE TURAKA GOD. 1537.

Kad je Habsburgovac Ferdinand stupio na hrvatsko prijestolje (1527.) dalmatinske obale sa gradovima bijahu u rukama mletačke republike, velik dio kopnene Dalmacije pripadao je jošter kraljevini Hrvatskoj i po tomu kralju Ferdinandu. Onaj dio, koji je graničio sa Bosnom i Hercegovinom, stajao je pod utjecajem Turčina, koji je nastojao oteti hrvatskomu kralju svu Dalmaciju i doći do mora. Da izvede tu svoju osnovu, veoma dobro mu je došao savez sa Ferdinandovim takmacem Ivanom Zapoljem, koji je sve moguće poduzimao, da osigura sebi i hrvatsko i ugarsko prijestolje pod vrhovnim suverenitetom Turaka. Utakmica izmedju Ferdinanda i Zapolje učinila je, da su Turci naglo napredovali, osvojili ne samo veći dio Ugarske, nego na žalost i veći dio Hrvatske. Nu Hrvati zaustaviše slavodobitni hod Osmanlija na Beč 1532. Velika Sulejmanova vojska vrati se u Drinopolje, ali pogranični Turci tim jače napadahu na hrvatske krajeve. Po želji Zapolje, da mu s juga otvore ulaz u Hrvatsku, Turci naumiše osvojiti Klis.

Izmedju Kozjaka i Mosora, gdje se te dvije planine jedna drugoj klanjaju i snizuju, šest kilometara daleko od starodrevnoga Solina, a jedanaest od Splieta, stere se mala uvala. Posred te uvale diže se opet brežuljak, na kojem je sagradjen grad Klis. Grlo, što dijeli grad od sugorja, »Markezina greda«, kroz koje prolazi cesta, nazvano je do danas »Megdan«, jer su se tu bili najznamenitiji megdani izmedju Osmanlija i Uskoka. Klis se spominje prvi put u povelji bana Trpimira (852.). Bje leno slavnih hrvatskih porodica Kačića i Šubića, za tim predje u vlast bosanskoga kralja Tvrtka, a za njim knezova Nelepića. Otimali su se za taj grad i knezovi i kraljevi radi njegove velike važnosti. Iza Nelepića postade kraljevskim gradom. Za Ferdinanda Prvoga u njemu zapovijedaše Petar K r u ž i ć opjevani junak naše krvave prošlosti. On je pomoću senjskih Uskoka za punih dvadeset i pet godina odolijevao navalama Turaka i branio taj grad nečuvenim junačtvom (1513.—1537.).

Početkom godine 1531. Turci upelje Mletčanima, da ne smiju ni sami ni drugomu dopustiti, da pritekne u pomoć Petru K r u ž i ć u, kliškom zapovjedniku. Mletčići, čuvši za Sultanovu zapovijed, narediše svim svojim knezovima, starješinama po Dal-

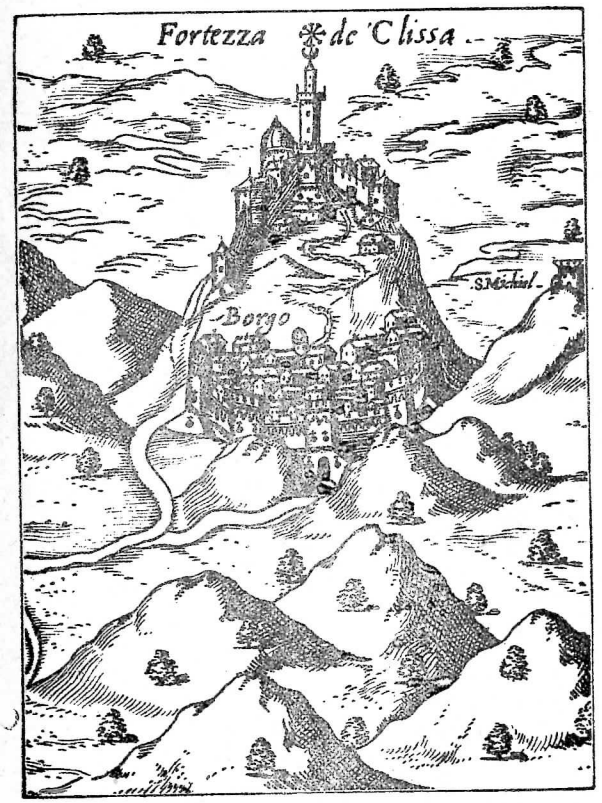

GRAD I VAROŠ KLIS GOD. 1571.

maciji, da se okane svakoga pomaganja turskim neprijateljima. Dapače malo za tim neki Nikola Q u e r i n i, rodom Mletčanin, po nalogu nekoga Alviža G r i t t i a, Zapoljina namjestnika u Ugarskoj, sakupi nešto turske a nešto kršćanske vojske, ter

navali na Klis i na okolišna Poljica, da ih otme Kružiću i predade Turčinu. Lukavi Mletčanin upotrijebi prigodu, kad nije bilo zapovjednika Kružića u Klisu, nego se je desio negdje vani, vjerojatno u Senju na dogovorima sa Uskocima za obranu grada, te na prevaru osvoji Poljica, pa brže bolje pane pod Klis i stade nagovarati klišane, da mu se predadu. Klišani videći se u nevolji jave Querinu, da su oni voljni predati se njemu, ali da toga ne smiju učiniti bez velikoga grijeha i sramote, jer bi ih prstom pokazivali kao izdajice. Neka im dade 30 dana vremena, da se uzmognu sporazumiti i dogovoriti sa svojim zapovjednikom Kružićem.

Dok su pregovarali klišani sa Queriniem, koga su oni držali zapovjednikom mletačkim, banuše spljećani i javiše klišanima, da se ne dadu prevariti, da je Querini turski plaćenik, da će ih on predati Turčinu. To je Klišane tako zabezeknulo, da nisu htjeli dalje ni govoriti sa izaslanicima Querinijevim. Ovaj se tada potuži mletačkom vijeću desetorice na ponašanje spljećana, moleći ga, da se mletački senat zauzme kod klišana, da ih nagovori na predaju.

Nu lukavi Mletčani nisu htjeli otvoreno izstupiti niti proti Sulejmanu, ni proti Ferdinandu, pa javljaju preko svoga providura Queriniu, da ne mogu oni izravno pomagati nijednu od ratujućih stranaka. Oni zabranjuju, da se dade pomoći klišanima, ali ipak moraju dozvoliti, da može kroz njihove zemlje proći brašno za Klis.

Nu istodobno se bijaše obratio na Mletke i Petar Kružić, da, kao kršćanska država, ne bude od smetnje kršćanima nego od pomoći. Ako Turci dodju do njihova susjedstva, tko će im zapriječiti, da otmu i dalmatinske gradove. Mletčani su davali na riječi podpuno pravo i Kružiću. Ali su i dalje igrali dvojaku igru, pod izlikom neutralnosti. Nu Queriniu podje za rukom izdajom i lukavošću proturati u klišku tvrdjavu turske vojnike i zauzeti Klis 4. lipnja 1532..

Ta vijest je silno razžalostila Petra Kružića. Te pohiti on prama Klisu, da se razpita, kako je došlo do propasti. Kad sve

upozna, stade pregovarati sa klišanima o načinu, kako bi iztjerao Turke iz tvrdjave i grada.

Sakupi on na brzu ruku vojsku od 2000 vojnika, većinom Uskoka, osim toga se dogovori sa zapovjednikom Rijeke, Jerkom Jurišićem, bratom pobjednika kod Kiseka i sa Jurjem (I.) Daničićem vojvodom senjskim, da dovedu što skoriju pomoć pod Klis. Po ugovorenim znakovima povrh Klisa Kružić doznade, da je Querini izašao iz Klisa na sajam u Poljica. On izkrca vojsku pod Solin, udari na grad i pomoću svojih pristaša u njemu, brzo ga osvoji. Sve Turke, što nadje u gradu, stavi pod mač osim samoga sandžaka, koga baci u tamnicu. Nu tvrdjava je još ostala u rukama turske posade. Ali se nisu mogli u njoj Turci dugo održati radi pomanjkanja hrane. I ona se predade, a za njom pade u Kružićeve ruke i Solin, u kojem se bjehu Turci jako utvrdili. Od toga dana 18. rujna 1532. traje neprestana borba Petra Kružića pomagana Uskocima za obranu Klisa.

Turci su veoma često provaljivali iz Bosne na hrvatske gradove Klis, Senj, Skradin. Ali ni naši im nisu ostajali dužni. Osobito Petar Kružić nije davao mira pograničnim Turcima. Sultan se je tužio na to ponašanje naših, a zaboravljao je na izazivanja svojih begova. Pomagali su Uskoke osobito Juraj Frankapan i Lovro Kanturić. Jerko Jurišić se tužio kralju na Petra Kružića i na njegove pomagače Frankapana, Kanturića i Uskoke, jer da smućuju mir sa Turčinom, te ga nagovara, da otme Kružiću zapovjedništvo Klisa.

Dne 8. svibnja 1534. Zefer paša, zapovjednik Livna, provali do Klisa, a ne mogav ga uzeti na juriš, provali do Solina pred samim Spljetom i tu se utvrdi očekivajući daljnju pomoć. I zbilja u mjesecu lipnju banuše iz Bosne bosanski sandžak, Begović i onaj hercegovački i stadoše obsjedati Klis. Bili su ga punih 28 dana tvrdim topovima. U turskoj vojsci je bio i Alviž Gritti, mletčanin, koji pozva u ime kralja Ferdinanda kliškoga zapovjednika Petra, da predade njemu tvrdjavu. Kružić mu odgovori, da će ju predati samo uz pismenu zapovijed kraljevu.

Dugo je trajala ta obsada Klisa, pri kojoj sudjelovahu senjski Uskoci. Tu se ponoviše viteška djela, kako čitamo u starim knjigama, da su se dogodila pod starodrevnom Trojom. Ta je djela opjevala narodna vila. Ali o tomu kasnije.

Videći Turci, da nije moguće zauzeti Klis, vratiše se na zapovjed Grittia u Bosnu. Ovaj se vrati u Erdelj praćen kletvama svih pravih kršćana i Hrvata. Do malo ga stiže osveta grofa Ivana Maylatha.

Nu Turcima se nije dalo nikako mirovati. Slijedeće godine pokušaše mitom oteti Klis. Neki Uskok Mate Tvrdoslavić, pričini se Turcima njihovim prijateljem, te im obeća za dobru nagradu predati grad. Turci prihvatiše ponudu, te se dogovorno kriomice približiše gradu. Tvrdoslavić bijaše o svemu obavijestio svoje drugove. Na ugovoreni znak on spusti ljestve sa zidina grada, te se po njima stanu penjati Turci. Popeše se do trideset drugova. Dočekaše ih klišani i na nože razderaše. — Ostala posada provali iz grada, te natjera svu silu neprijatelja u bijeg.

Videći Petar Kružić, kako Mletčani pomažu Turcima i lijepo se s njima paze, nije mogao odoljeti želji, da ne navali na njihove posjede. Dogovori se sa svojom senjskom braćom, uskočkim vojvodama, te ovi stadoše i po moru napadati turske brodove. Mletčani čuvari mora, odmah se obratiše na kralja Ferdinanda, zahtijevajući, da ukroti senjske Uskoke i da im zabrani napadati ladje na moru (1536.). Uz to podje Turcima za rukom prevarom i mitom osvojiti Sinj, Vrliku i Vućak, i tako osamiše Klis. Uz to sagradiše tri tvrdjave: u Solinu, Ozrinu i Kučini, da tako obkole Klis i gladom prisile na predaju.

Kružić se vidi u velikoj nevolji, uvidi, da ne će moći dugo odolijevati turskim napadajima, za to posla svoje poklisare kralju Ferdinandu i papi Pavlu II. moleći ih za skoru pomoć. Papa mu posla 700 vojnika a kralj 2000. Ovi dojedriše morem u solinsku luku. Kad ih spazi s Klisa, udari Petar na Turke u Solinu, i provali u tvrdjavu. Nu čim njegovi provale unutra, prosu se glas, da je stigla Turcima pomoć od bosanskoga paše. Ta vijest pretjerivana ustraši naše, te se dadoše u bijeg prama

moru. Kružić se napreže, da odvrati svoje od bijega. Moli, zaklinje, zapovijeda i prijeti, ali sve uzalud. Struja zanese njega samoga te se i on ukrca na ladje. U zao čas. Ladja, prenatrpana ljudima, a pošto je bila velika plitčina, upade u mulj, te ju više nisu mogli s mjesta maknuti. Turci navale na smetene ljude i svi pogiboše do jednoga. Petra uhvatiše, odsjekoše mu glavu, te njome podjoše pod Klis, da prisile klišane na predaju. Ovi se predadoše pod uvjetom, da im bude slobodno ostaviti svoj zavičaj. Posada ostavi svoju milu kolijevku (12. ožujka god. 1537.) i preseli se u Senj, da vojuje dalje i da odkupi svoju banovinu i djedovinu od težkoga sužanjstva.

Turci su sada mogli slobodno haračiti po cijeloj Dalmaciji. U Klisu osnovaše sandžakat, koji je kasnije, radi prostranosti, razdijeljen na dva: lički do Krke i kliški do Neretve. Poznavajući važnost Klisa za strategiju Turci ga još bolje utvrdiše šancevima i obkopima i snabdješe velikim topovima, koji su pogadjali do mora. Ovako je mletačka republika došla svojom krivnjom u neposredni dodir sa Turčinom.

Napustiv Klis neprijatelju ojača broj senjskih junaka. Oni nisu sklapali s neprijateljem ni mira ni primirja, nego su iz toga svoga gnijezda vrebali na svaku prigodu, da provale u tursku zemlju, da se osvete za tolike nepravde. Vodili su, što no se sada kaže, guerilski rat.

Pošto su bili ti naši Uskoci iz onih dijelova Hrvatske, koje bijaše Turčin oteo, oni su se zalijetali baš u svoju domovinu, te tajnim sporazumkom sa preostalom rajom, lako im je bilo zateći neprijatelja nepripravna.

SLAVNO ČETOVANJE USKOKA PO MORU I KOPNU.

Dok osmanlijska sila kroz istočnu Hrvatsku i Ugarsku prodire na sjever i na zapad, hrvatski Uskoci ne dadu mira bosanskim pašama, da bi tako olakšali odpor braće na sjeveru. Turske oblasti se tuže u Mletcima proti napadajima Uskoka, a mletački poslanici opet svoje tužbe prikazuju austrijskom dvoru tražeći od Ferdinanda, da odstrane Uskoke od Senja, ili da će sama republika uzeti sebi zadovoljštinu. U službenim dopisima

mletačke vlade zvani su Uskoci puk »bogumrzak i opak, razbojnički i lopovski«. Groze se, da nije moguće trpiti njihov zulum po moru, jer da priječe i uništavaju trgovinu, ugrožavaju sigurnost luka. Upozoruju kralja, da ne vjeruje dopisima senjskih zapovjednika, jer da su oni kao i Uskoci lažljivci i ljudi na zlu glasu (1550.).

U ovo vrijeme se dogodi onaj slučaj nevjere sa strane Dubrovnika proti Jurju I. Daničiću, vojvodi uskočkomu, koji izazva i na Dubrovnik srdžbu i osvetu Senjana.

Nu nisu mogli ni Mletčići ni Turci od kralja ništa izposlovati proti Uskocima, jer je kralj poznavao važnost njihova četovanja. Za to su Mletčići odlučili razpisati hajku na Uskoke. Dadu naredbu svojim brodovima, da koga god uhvate, moraju objesiti na lantini svoje galije a ladju mu potopiti.

To nije pomoglo, jer za jednoga Uskoka uhvaćena i ubijena, plaćali su Mletčani stotinama svojih i za svaki uskočki brod sa više svojih galija. Za to mletački admiral Fabij 1557. bane sa svojim brodovljem pred Senj i zahtijeva od senjskoga kapitana, da kazni Uskoke. Ovaj odvrati, da Uskoci vojuju na Turke ratnim pravom, jer se nisu s njime nikada izmirili. Taj odgovor nije zadovoljio mletačkoga admirala, pa je dne 24. listopada blokirao senjsku luku. Republika s druge strane obtuži zapovjednika senjskoga kraljevskoj kancelariji.

Kralj zabavljen drugim poslovima u Njemačkoj dne 8. ožujka god. 1558. naredi, da se u senjskoj Rijeci sastane povjerenstvo, koje će stvar razviditi. Nu na ponovne urgencije i zahtjeve mletačke, kralj, da skine brigu s glave, popusti Mletčanima, skine senjskoga zapovjednika i njegova pobočnika, te obeća Mletčanima, da će stvari tako udesiti, da Uskocima ne bude moguće »gusariti«, da će im uništiti sve hitroplovke, osim onih potrebitih za vožnju trgovine do Rijeke.

Doskora umre Ferdinand a da nije mogao udovoljiti tim svojim obećanjima. Dapače za njegova nasljednika Maksimilijana Uskoci još jače udarahu na Turčina i na mletačke brodove. Osobito su udarali na mletačke brodove, kad su znali, da se na njima voze Turci sa svojom trgovinom. U tomu se

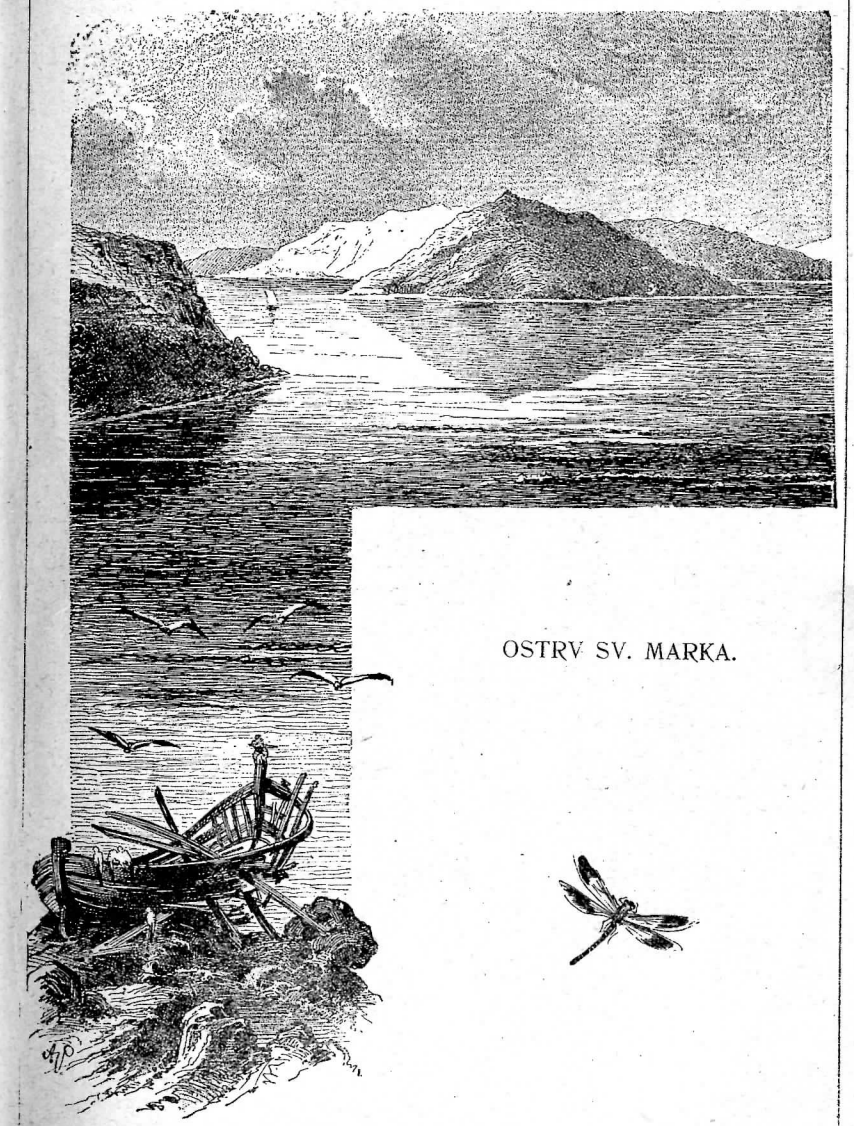

OSTRV SV. MARKA.

haranju mletačkih brodova istakoše osobito Uskoci iz Ledenice, podložnici kneza Frankapana Slunjskoga. Za to se Mletčani potužiše i slunjskomu knezu i knezu Zrinskomu, moleći ih, da ne dopušta Uskocima seliti se u njihove zemlje, inače prijete navaliti na primorske gradove: Bakar i Bukaricu.

Medju tamo pribjeglim Uskocima nalazaše se i jedan mletački bjegunac nazvan Scaramuccia. U malo vremena steče povjerenje svojih gostoprimaca, te se iztaknu u svim navalama na mletačke brodove, jer želja osvete na svojim sugradjanima bijaše u njemu jača od ma kojeg drugog čuvstva. Mletčani su zahtijevali od Zrinjskoga, da im dade toga Scaramucciu. Zrinski veoma zabrinut poslije tragične smrti svoga otca podnesene u Sigetu (1566.), da ne ima neprilika sa Mletčanima, odluči se predati im njihova bjegunca (1568.), a ostale Uskoke htjede preseliti na druga svoja imanja. Knez Frankapan Slunjski pak predade Ledenice kralju Maksimilijanu, da ne imade okapanja sa Mletcima.

Te godine Maksimilijan sklopi sa Selimom primirje, a naredi Uskocima da miruju. Nu Uskoci nisu sklopili mira sa Turcima, pa nisu slušali kraljeve zapovijedi. Oni su i nadalje i po moru i po kopnu napadali turske karavane, a nisu štedili ni mletačke. Pošto je mletačka republika bila odgovorna za dogodjaje na moru, a po što i provale u tursku zemlju sbivahu se jedino preko njezinoga zemljišta, to sultan Selim okrivi Mletčane za sve to, i uze za dobru izliku, da navijesti rat republici (1370). Taj rat dugo potraja, popi mnogo naše krvi, ucvili mnogo udovica i sirota a svrši sa odstupom otoka Cipra Turcima.

Za trajanja toga rata dobro su došle Mletcima navale Uskoka na Turke, dobro su im došle uskočke mišice. Nu čim se rat dovrši i mir utanači (1573.), mletačka je vlada opet stala proganjati Uskoke, te im nasilno priječiti prolaz morem. Nu Uskoci doskora uhvate dvije mletačke galije pune svakojakoga plijena, turske i židovske trgovine. Ovako priča taj dogodjaj savremeni talijanski pisac:

Bilo je na badnju večer 1575. Juraj II. Daničić sa 250 Uskoka u pet ladja navale na veliku mletačku galiju »La Contarina«,

najveću, što su je Mletčani imali. Na njoj je bilo 300 vojnika i sva sila drugih putnika Turaka, Židova i Dubrovčana. Ladja je bila krcata veoma dragocjene trgovine: svile, ulja, žitta itd. Odvedoše galiju u Senj sa cijelim osobljem, da si porazdijele plijen. Uzeše najprije tovarnu knjigu, da vide, što je čije, da mogu Dubrovčanima oteti i stvari i život. Uzeše zatim one stvari, koje

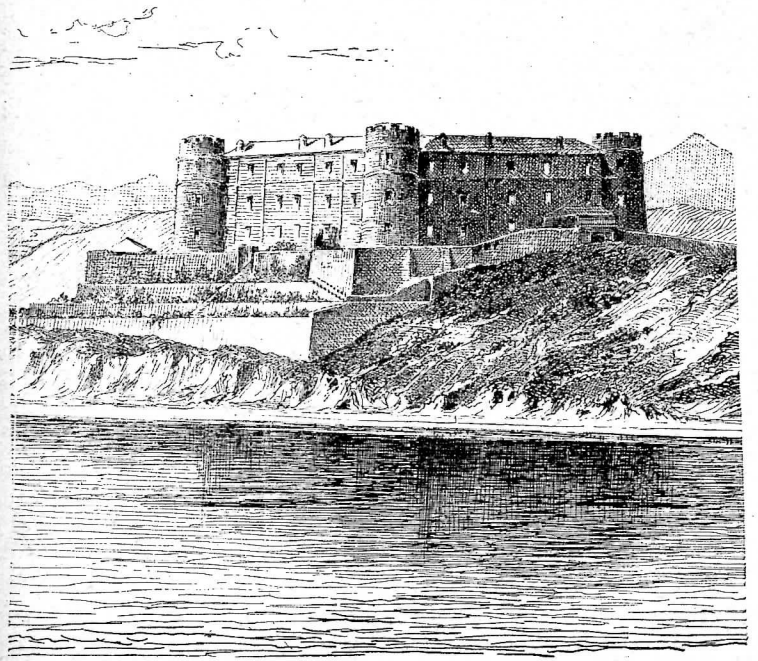

NOVIGRAD U KRALJEVICI.

su pripadale Turcima, Mletčićima, ostalu robu ostaviše u ladji i poručiše mletačkomu admiralu na jadranskomu moru, da dodje uzeti brod sa mornarima i vojnicima u njemu. Admiral Almoro Tjepolo sav je u strahu došao pred Senj, uzeo ladju te se udaljio. Kad se je dobre dvije milje udaljio od grada, onda je dao izpaliti hitac iz topa proti Senju. To je silno razpalilo Us-

koke, da su htjeli odmah skočiti u svoje hitroplovke i uzeti natrag brod i kazniti toga »junaka«, koji na častnoj daljini puca proti njima. Ali ih vojvoda zaustavi moleći ih, da pokažu svoj prezir prama takovim protivnicima, koji izazivlju iz daleka.

Malo dana iza toga uhvatiše Uskoci jedan trgovački brod iz Jakina.

Mnogi će misliti: nevjerojatno je, da pet ladjica uhvati tako velik brod pun vojnika i putnika. Savremenik priča, da su se Uskoci približili mletačkoj galiji pod odjećom ribara, nudeći ribu na prodaju. Bilo je vidjeti u svakoj ladjici samo 4—5 ljudi, drugi su stajali pokriveni. Talijan ih zove, da udju u navu. Oni udjoše prvi noseći koš ribe, za njima eto drugih i u tili čas se napuni mletačka galija oružanih Uskoka. Odmah sve u ladji obuze silna strava, te su počeli skakati u more od straha, a neki klekoše moleći milost.

Malo vremena iza toga osvojenja opet su Uskoci navalili na jedan veliki mletački brod, koji je plovio prema iztoku. Udjoše unutra, prikazaše se kapetanu i zatraže od njega jedan tovar, koji je imao stanoviti znak. Kapetan se je skanjivao, ali ga je morao dati. U njemu je bila svota od 80 tisuća dukata. Oni uzeše novce i toliko sukna, da si mogu svaki od njih jedno odijelo napraviti i pustiše ladju ploviti dalje.

Radi toga Mletčani poslaše strašnu tužbu na kralja Maksimilijana proti Uskocima zahtijevajući odštetu. Car naloži, da se to odmah vrati, da se povede iztraga i da se krivci kazne. Nu to je išlo na dugo, za to Mletčani, da stvar pospješe, blokiraše kvarnerski zaljev. Radi toga kralj ovlasti bana Draškovića, da stvar jednom razvidi i imenova četiri povjerenika u tu svrhu. Mletčani nisu dobili ni kakove zadovoljštine, jer bi dokazano, da Uskoci imadu pravo tjerati Turke, gdje ih samo nadju. A kralj stane zahtijevati od Mletčića slobodu plovitbe po moru za svakoga, ter da se ukine porez za pomorsku trgovinu.

Nu Mletčani nisu htjeli odustati od blokade, te je usljed toga počelo hrvatsko primorje trpiti veliku štetu. Za to se kralj osjeti prisiljenim skinuti senjskoga zapovjednika Foremberga, onda oštro ukori kneza Zrinskoga, koji je dopustio da njegov zapo-

vjednik bakarski Miho D e s i ć zadrži plijen otet Mletčanima. Zagrozi se kralj knezu, da će mu razoriti Novi, Hreljin i Bakar, ako i nadalje budu uskočka pristaništa.

Nu malo iza toga kralj Maksimilijan umre, a da se to nije izvelo. Uskoci su se usudili uzprkos blokadi prodirati kroz mletačko brodovlje, te su podigli opet iz ruševina stari grad Skrižu ili Karlobag, da im bude tim putem sigurnije prodirati u tursku zemlju.

Za kralja Rudolfa imao je nad Senjom vrhovnu vlast kraljev stric gradački nadvojvoda Karlo. Ovaj na mnogobrojne molbe i urgencije kraljeve i mletačke napokon 1579. posla u Senj povjerenstvo, da izpita te mletačke tužbe. Tom prigodom bješe neki Uskoci kažnjeni, ostalima bi zapovjedano, da se okane mletačkih posjeda i mletačkih ladja.

Turci slijedeće godine (1580.) provale opet na hrvatske zemlje. Mletčani ne dadu prolaza ni kroz svoju zemlju, niti morem. Uzprkos tome 4000 Senjana se ukrca na ladje, da udje u zaljev obrovački i da provali u lički sandžakat. Mletčani najprije jave Turčinu, što Senjani spremaju, onda sami sa svojim brodovljem hoće, da zaprieče iskrcavanje Uskoka. Mletački admiral Al. Balbi pohvata nekoliko Uskoka, ali većina si prokrči put kroz njegovo ratno brodovlje. Tada Balbi dade sve uhvaćenike povješati na jarbolima svojih galija. Radi toga naši opet udriše na osvete. Na to Mletčani opet zatvore more. I tako neprestance zaustavljaju svaku akciju proti Turcima.

Sada su Uskoci zapodjeli veliko djelo: oslobodjenje Klisa od Turaka.

BORBE USKOKA ZA OSVOJENJE KLISA (1580.—1596.).

Prvi pokušaj (1583.).

Spomenuli smo, kako su Turci iza zauzeća Klisa ustrojili kliški sandžakat. Sandžakat bio je razdijeljen na nahije ili općine, a ove na sela. Znamenita je Poljička nahija, kojoj stajaše na čelu mjesto nekdašnjega »velikoga kneza«, vojvoda. On je imao pravo nositi zelenu dolamu i crveno odijelo, pasao je srebrom okovanu sablju i jahao vitežkoga konja. Na čelu svakoga

sela stajaše vojin ili harambaša, mali knez, koji je u ratno doba vodio seosku satniju. Jedan emin je pobirao harač i porez.

Klišku raju tištile su velike nevolje: mora plaćati kućarinu po dimu, harač po glavi, onda napose zemljarinu. Uz to bi nešto oteli turski vojnici, nešto pak i Uskoci u zabuni. Svako muško dijete morali su davati u saraj, da se odgoji za janjičara. Žene su nasilno osramoćivane. Muškarci su bili za svaki i najmanji povod batinani i vješani ili na kolac nabijeni. Muškarci odrasli morali su za Turčina vojevati i to u prvim redovima proti kršćanima.

Taj je zulum bio upravo nepodnosljiv. Pošalje raja razne spomenice na kršćanske vladare Europe, moleći za pomoć. Ali uzalud. Oni se nude ma kojem kršćanskom vladaru, samo da ih oslobodi Turaka. Ako ih jednom oslobode, oni će se dalje sami braniti od Turaka.

Nadje se jedan Franjevac milosrdna srca, Fra Angjeo, Trogiranin, kojemu dotužiše rajine muke. On skupi u jednoj spomenici sve nevolje kliške krajine, sastavi plan urote proti turskim zapovjednicima, te negdje oko 1578. uputi se u svijet, da traži vladara, koji bi htio smilovati se toj bijedi i priskočiti u pomoć jadnoj raji.

Taj posao je bio skopčan velikom pogibelji, jer je njegova država, republika, bila u savezu sa Turcima, te je smatrala takovo djelo veleizdajom. On ipak krenuv iz Trogira najprije se zaustavi u Senju, da se porazgovori sa najvećim kršćanskim junakom, Jurjem Daničićem. Ovaj ga svjetova, da ide k nadvojvodi Karlu u Gradac, te da njega zamoli za izvedenje te osnove. Austrija je s početka nepovjerljivo gledala na ubogog Franjevca, ali njegova postojanost je imponirala gospodi državnicima, te napokon pošalju tajno do Klisa povjerenstvo, da razvidi, kako stvari stoje, pa da onda oni vladu izvijeste.

Uz to Uskoci vidjevši, kako im domovina propada, kako ih tare Mletčić i Turčin, sa preporukom nadvojvode Karla, uputi se u Rim veliko uskočko poslanstvo pod vodstvom samoga vojvode Jurja, da prose od pape Grgura XIII. godišnju podporu za vojevanje proti Turčinu. Tu nadjoše i dubrovačke izaslanike,

koji su molili svetu Stolicu, da ih pomiri sa Uskocima. Papa Grgur se je bavio velebnom mišlju, osloboditi Iztok od Turaka pomoću Hrvata. Sam je uvidio veliku važnost Uskoka za provedenje te osnove.

Za to on primi Uskoke veoma prijazno, te ih pomiri sa Dubrovčanima i odredi im godišnju podporu od 2400 škuda i mnoge povlastice (1580). To je prijatelje Uskoka silno razveselilo, pa kad su se ponovno Mletčani stali tužakati nadvojvodi Karlu na tobožnje gusarenje Uskoka, ovaj odgovori presvijetloj republici: »Pitajte papu Grgura, kolike su zasluge Uskoka. On im je sam dao i povlastica i odredio godišnju podporu. Da nije Uskoka, davno bi Turci bili osvojili sve predjele do zadarskih vratiju.«

Izvidi nadvojvodinih vještaka oko Klisa potvrdiše izvještaje Fra Angjela, te počeše priprave za ostvarenje njegova plana. Dne 14. travnja 1581. bi utanačena ova pogodba: Fra Angjeo će sa svojim drugovima (Uskocima) osvojiti Klis, Solin i Sinj, te ih sa potrebitim obskrbiti, dok nadvojvoda pošalje vojsku da ih preuzme. Nadvojvoda će nagraditi i obskrbiti začetnike i izvadjače ovoga podhvata. Plijen, što nadju u tvrdjama i svakolika turska imovina će pripasti izvadjačima. Nadvojvoda će dvadesetorici kolovodja i njihovim potomcima plaćati godišnju rentu od 300 zlatnih dukata. Rodbini kolovodja, koja kroz mjesec dana iza osvojenja pribjegne pod njegovu zaštitu, da će kuća i posjeda za užitak i tri godine oprost od poreza.

Ovaj ugovor bio je potvrdjen i od samoga svetoga Otca.

Izvedenjem ovoga ugovora se je otezalo dvije godine. Fra Angjelovi pristaše i drugovi za izvedenje toga čina, čekali su čas, kada će biti zapovjednici tvrdjave odsutni ili zabavljeni. Napokon se dogovore, da će na mlado ljeto 1583. kliška straža na dani znak predati grad Klis Fra Angjelu. Nu za tu osnovu doznadoše i okolišni Hrvati Splječa pod mletačkim gospodstvom i podupirali su tu akciju. Koncem godine 1582. krenuše uskočke čete sa Jurjem Daničićem i Fra Angjelom iz Senja. Ali nekoliko Uskoka se odijeli od glavne čete i stranputicama pretekoše vodje i pokušaše sami, prije dolazka njihova, proturati

se u tvrdjavu. Stražari ih upitaju za Fra Angjela, jer su samo njemu imali grad predati, ali ovaj nije bio još stigao. Za to ga ne predadoše, nego Turci navale na te prve Uskoke, dodju u trag svemu, dočekaju glavnu uskočku vojsku na 2. siječnja 1583., te ju potukoše. 800 obitelji urotnika morade bježati pred turskom osvetom u Senj.

Pošto se u tom podhvatu bjehu umiješali i Hrvati, podložni republici, Turci su od nje zahtijevali zadovoljštinu. Republika za to posla u Spljet svoga punomoćnika Ivana Kontarina, da kazni krivce. Ovaj svojim dekretom od 3. veljače udari ucjenu na glavu Jurja Daničića od 1000 dukata, od 300 dukata na glavu Lubina Miličića, a od 200 na plemića Frana Martinića, spljećanina, Dimitra Arnera i na bračanina popa Šimu Urmanića i na drugu sedmoricu spljećana, i svim zaplijenio dobra. Time se Mletčići operu pred Turčinom od svake krivnje.

Drugi pokušaj. Obći ustanak.

Turci, da se osvete Uskocima za taj napadaj, provaljivahu u još nepodložne im hrvatske krajeve. Sastavljahu čete od krajiških vlaha ili Martoloza, te ih šiljahu proti Uskocima.

Nu ovi se zaletiše koncem godine 1583. čak u Liku do Lišana i Ostrovice, te zarobiše svu silu Vlaha i Turaka. Ali na povratku Mletčani vrebahu na njih, da ih ulove. Za to Daničić uzplamti mržnjom na Mletčane, te opet stane krstariti po moru i loviti mletačke ladje sve do Neretve. U srpnju 1584. ulove jednu veliku ladju bračku krcatu turske trgovine i odvezu u Senj. Mletčani se potuže kralju Rudolfu i nadvojvodi Karlu zahtijevajući zadovoljštinu, koju nisu mogli dobiti, jer je nadvojvoda branio Uskoke. Mletčani onda blokiraju more. Nastadoše silne borbe. Uskoci su se znali provući kroz mletačke galije i silnu im štetu nanijeti. Napadali su i turske i mletačke krajeve bez milosrdja.

Fra Angjelo poslije prvoga žalostnoga neuspjeha nije klonuo duhom. Obilazio je krajeve podložne Turčinu i putio narod na ustanak. Ta misao je rasla u srcima naroda. Svak je očekivao čas, da uzmogne ustati na tlačitelje slobode. On se je zatim

sklonuo u Gradac kod nadvojvode i odanle ravnao sa pokretom. Kolovodje bijahu neki Dominik Soprameser (nadzornik na galiji) i pop Mate Livaković. Pošalju ulake Nik. Stojanovića pa Iv. Matijevića, da urgiraju početak od Fra Angjela. Pošto ih Fra Angjeo zadrža kod sebe, u velikom očekivanju toga blaženoga časa, pošalju oni za prvima druge, s ovim pismom od 20. travnja 1586.: »Nije se čuditi toliko gospodi, kod koje ste sada, koliko vama, što ste zaboravili nama učinjeno obećanje i naše spasenje, koje je od dana na dan u sve to većoj pogibelji. Zar smo vas za to poslali, da čekamo četiri mjeseca odgovora. Eto, da smo ga barem dobili. Niste smjeli zadržati se više od jednoga mjeseca. Znajte, da naša volja nije bila, da se toliko zadržavate. Molimo vas dakle, da razvidite s Fra Angjelom te dobijete što prije odgovor i da dodjete uzeti kaparanoga konja (Klis). Ako li pak vi slučajno ne možete doći, pošaljite nam Fra Angjela, koji se dobro razumije u onoga konja. S njim ćemo ga uzeti, jer nije u rukama gospodara, nego slugu; budući, kako smo čuli, svi su gospodari pošli u Persiju. Ne može li doći ni Fra Angjelo, pišite nam, te ćemo ga lako uzeti i bez vas, jer je baš sada sgoda.«

Nu radi diplomatičkih razloga Fra Angjeo morao je sada miriti i ugušivati onaj ustanak, što ga je sam zasnovao i pripravljao. Cijela je Dalmacija od zadarskih kotara do Neretve očekivala riječ Fra Angjela, da ustane proti Turčinu i da otme sada slabo čuvane gradove. Nu pošto je Austrija sklopila primirje, nije mogla podupirati ustanak proti Sultanu.

Desio se tih dana na dvoru nadvojvode papinski poslovač neki Petar Calvucci iz Ferma, koi je takodjer snovao od 1579. godine, kako bi oslobodio Klis za svetu Stolicu. Čuvši nešto o zasnovanoj uroti ili ustanku veoma se razveseli. A kad doznade, da je Fra Angjeo začetnik toga ustanka, stade ga nagovarati, da on svoje sposobnosti posveti svetoj Stolici. kao što redovnik mora, a ona će ga nagraditi bolje od ikoje svjetovne vlasti, podići ga na čin biskupski. Fra Angjeo je te ponude odbijao, jer da je vezan sa nadvojvodom ugovorom od god. 1581. Nu vidivši, da je stvar radi kraljeve zabrane dospjela u veoma

težak položaj, a pošto je Calvucci obećavao veliku pomoć kršćanima Dalmacije sa strane pape Siksta V. dalmatinca, koji je upravo tada zasio na prijestolje (1585.) sklopiše dne 26. svibnja god. 1586. ovaj ugovor: Fra Angjelo se obvezuje oteti Turcima Klis, Solin, Sinj, Kamen, Dvare, Nućak, Rakitnicu, Daslinu i Velin iza sv. Mihovila 29. IX. sve na svoj trošak i bez ičije pomoći, te ih izručiti Calvucciu uz uvjet, da ovaj izhodi od pape kroz dva mjeseca od dana ugovora izjavu, da pristaje na sve ovo, i da se pod njegovim imenom vode. Da sv. Otac odobri i usvoji uvjete pogodbe sklopljene sa nadvojvodom Karlom preuzimljući na se sva nadvojvodina obećanja. Da odmah po ovršenom zauzeću tih tvrdjava papa pošalje ladju punu dvopeka kruha, 300 džeferdara kolobara i 300 na stalku, dosta praha i olova i 4—5 komada topova.

Iza sklopljenja ugovora Fra Angjeo odleti u Dalmaciju, a Calvucci u Italiju. Papa odmah prihvati Fra Angjelove ponude prikazane mu veoma opširnom i obrazloženom spomenicom Calvuccia. Sve je bilo spremno za taj podhvat. Fra Angjeo je imao dobiti još više nego je tražio i žita i novaca i vojnika. Uskoke je imao voditi sam Calvucci. Kad iznenada nestane Fra Angjela sa političkoga polja. U obće mu se zamete trag. Kamo je dospio? Je li ga zemlja progutala ili more pojelo? Je li ga mrak oteo? Nitko ne zna. Tako se je i taj pokušaj izjalovio.

Uskočke osvete na Mletcima.

Uskoci su u tome vidjeli prst Mletaka, pa planuše proti njima. Juraj Daničić sa 600 svojih Uskoka u Neretvi u svibnju god. 1587. navali na dvije galije mletačke te jednu zarobi, a drugu nagna u bijeg. Republika opet zatvori more, ali to nije smetalo, da se Uskoci provuku kroz njihove krstarice i da napadnu Turke i Mletčane. Providur Nani htjede najstrožim mjerama uništiti Uskoke. Sklopi savez sa Turcima, te ove svjetuje, da navale na Senj kad su Uskoci preko šibenskoga kotara imali prodrijeti u turske krajeve. Šibenčani su, kao svi mletački Hrvati, stajali na strani Uskoka, o svemu ih obavješćivali, dapače se znali oprijeti republici u prilog svojih sunarodnjaka. Oni i sada obavijestiše Uskoke o namjerama republike. Uskoci dočekaju Turke pod Velebitom i smlave ih do nogu, te orobe obrovačku okolicu (u lipnju 1589.). Slijedeće godine prodru opet u Neretvu Na povratku udare na Klis i popale kliško predgradje.

Na povratku ih dočeka kod Murtera mletačko brodovlje, da ih uništi. Ali oni pod zaštitom noći izbjegoše galijama. Austrija zahtijeva oštro od Mletaka, da bude slobodno Uskocima prodirati u turske krajeve, ali zaludu. Za to ipak Uskoci nisu mirovali. 1590. god. udare oni na Karin ličkoga Sandžakata, te ga sasvim popale. Tada su Mletčići još oštrije stali postupati po moru sa svim ladjama austrijskim. Tako da je kralj Rudolf bio primoran popustiti Mletčićima, te izdade stroge naredbe proti Uskocima. Nu ovi se nisu mnogo obazirali na te naredbe. Njima je uvijek u pameti bio Klis i želja da ga otmu Turčinu.

OSLOBODJENJE KLISA 1596.

Misao oslobodjenja Klisa od turskoga jarma nije zaspala smrću Fra Angjela. Nju je prihvatio drugi fratar, Dominikanac Fra Ciprijan Gvidi. Ljut protivnik Mletaka, velik pristaša austrijske kuće i zagovornik i branitelj Uskoka. Prognan radi toga iz Mletaka, zakloni se u Grac, gdje je križao mletačke osnove i zagovarao Uskoke. Čovjek malena rasta, debeljast, prosijede brade, redovničko je odijelo pokrivao crnom mantijom veoma obilnom i nosio je proti običaju redovnika šešir. Kad je on bio carev poslanik u Carigradu, mletački poslanik, po nalogu svoje vlade, pokuša ga smaknuti, ali mu ne uspije osnova. Kad iza smrti Siksta V. bi izabran papom Klimenat VIII., kod ovoga Gvidi stade živo zagovarati uskočko-dalmatinski pokret za oslobodjenje Klisa.

Ovaj novi papa (1592.—1605.) prihvati staru papinsku osnovu: odtjerati Turke iz Europe. On je računao na podporu svih vladara i naroda. Spljećaninu Aleksandru Kumuloviću povjeri zadatak, da sklone vladare kršćanske i samoga ruskoga vladara na savez proti Turčinu i da prouči cijeli ratni plan. Kumulović proputova u tu svrhu sve slavenske narode. Španjol-

skoga kralja i cara Rudolfa, pa brzo primami za tu osnovu, a da odvrati republiku od Turaka, obeća joj predati Klis, čim ga otme iz turskih ruku. Mletačko pučanstvo u Dalmaciji bilo je zadojeno proti republici istom, ako ne većom mržnjom, kojom proti Turcima, radi mletačkih zuluma i saveza sa Turcima proti njihovoj braći Uskocima. Hrvati u mletačkoj vojsci su pomagali i potajno i javno Uskoke i svoju braću. U ovo doba su svi uzdisali, da Rudolf otme Turčinu Klis i onda oslobodi Dalmaciju od Mletaka.

U Rimu osim Gvidia radili su mnogobrojni Dalmatinci prognani od mletačkih oblasti radi pomaganja Uskocima proti Turcima. Tu se desio i pop Šime Urmanić. Ovi upriličiše jedno odaslanstvo iz Dalmacije papi, da ga moli za oslobodjenje Klisa. Na čelu tomu odaslanstvu bijaše spljećanin Ivan Alberti. U Rimu je bio i hvaranin Bertučić, malteški vitez, pouzdanik cara Rudolfa, osim njega se pridruži odaslanstvu zadranin Celio, koga Mletčani za to baciše u tamnicu.

Papa primi odaslanstvo obećanjem, da će sve učiniti, što može i naredi, da se odmah dadu na posao. Tomu pokretu imao se je pridružiti i pokret arbanaški, što ga bješe pokrenuo korčulanski biskup Kvincij Augustin, rodom poljičanin, čovjek vrlo burne prošlosti, i njegov vikar Fra Giellio, dominikanac, i spomenuti Bertučić. Imao je planuti ustanak po cijeloj današnjoj Dalmaciji, od Zadra do Skadra, a taj ustanak imale su podupirati velike vlasti. Nu prije nego se je počelo išta raditi, nastane ljubomor i trvenje: što će koga zapasti. Bertučić je htio, da mu se zajamči, da će on postati doživotni zapovjednik Klisa. Pošto nije dobio jamstva, odkri sav plan austrijskomu poslaniku u Rimu. Tada je papa morao pregovarati s Rudolfom o sudbini još neosvojenoga Klisa! Bude odlučeno, da će zapasti Rudolfa.

Mletačka vlada je mirno čekala, da bude otet Klis i njoj predan, a uz to je mirovala. Nu smisli, da je najbolje sve ovo predočiti svome poslaniku u Carigradu, sa naputkom, da se čini nevješt svemu, a u danu slučaju da izjavi sultanu, kako to sve biva bez znanja Mletaka.

Prvih mjeseci 1596. bijaše već sve spremno, da se počme raditi. Alberti je vodio akciju oko osvojenja Klisa. Poljičani pod zapovjedništvom kneza Pavla Pavića bili su spremni na svaki mig. Bertučićevim posredovanjem dobi od kralja Rudolfa obećanu novčanu podporu, a od hrvatskoga generala Lenkovića, posredstvom Nikole Cindrića, uskočke pomoćne čete.

Bilo je na cvjetnicu 6. travnja 1596., u Solinu veliki sajam. Trgovci zamole kliškoga zapovjednika, da im pošalje jedan dio vojnika na njihove troškove, jer se boje navale Uskoka. U Klisu ne bijaše sandžaka, Mustajbega Pijalepašića, nego dizdar, njegov zamjenik, Ibrahim aga. Ovaj dodje sam u Solin sa svojim vojnicima. Grad za to bijaše slabo čuvan. Uskoci se miješahu medju trgovce i narod, kriomice pazeći na sve i čekajući zapovijed. Uz to su njihove ladje, 16 na broju, krstarile oko Vranjica.

Kad je pao suton, najodvažniji Poljičani i Uskoci krišom se sastadoše pred kliškim predgradjem, te bez buke poubijaše pospane i pijane stražare. Uvuku se u grad poubijav 30 Turaka, koji im dodjoše u susret. Alberti medju tim, nekim uzkim putem, uzpe se do vrha tvrdjave. Malobrojna posada bez zaire i odporne snage odmah uzmače i kasnije se predade. Pucnjava iz Klisa objavi narodu njegovo oslobodjenje. Na taj glas Uskoci sa ladja i oni sakriveni oko blizine Sućurca pohrle prema gradu noseći sobom Rudolfov barjak, da ga posade i razviju na tvrdjavi. Ibrahim aga čuje u Solinu pucnjavu na Klisu i ne zna, što je. Potrči prama gradu sa svojim odijelom vojnika, ali ga dočekaju Uskoci u zasjedi i sasjeku njegove vojnike.

Pobjednici pošalju najprije hitroplovku u Senj, da jave radostnu vijest i traže nove pomoći od kralja i od Uskoka.

USTANAK U DALMACIJI. PREOTMA KLISA.

Na vijest o tom neočekivanom uspjehu radost obuze cijelu Dalmaciju i stadoše ljudi pozivati narod na križarsku vojnu protiv nekrsta. Svećenstvo i plemstvo Spljeta i obližnjih gradova i otoka: Brača, Hvara, Visa i Korčule, podžižu narod na ustanak. Pop Šime Urmanić, koji bješe doletio iz progonstva u

Dalmaciju, obilazi od kuće do kuće noseći kudjelju i vreteno, pa kad bi koga muškarca zatekao kod kuće, da nije otišao na vojnu, predao bi mu kudjelju govoreći: ovo je tvoje oružje, kukavice, mani se puške i sablje. Opaši pregaču, uzmi preslicu pa predi kraj peći.

Papa iz Jakina, a napuljski podkralj vojvoda od Ossuna iz Tranija šalju 25 ratnih brodova u pomoć Klisu. Doplovi brodovlje do Visa, odakle zapovjednik Pavao Crucius dotrča do Spljeta, da se sporazumi sa Albertievom porodicom o načinu djelovanja. Papinski internuncij biskup Graziani posreduje kod republike, da dopusti slobodan prolaz tim ratnim ladjama. U Senju general Lenković kupi uskočke čete. Spljećani šalju u Mletke Nikolu Marulića i Jakova Tartalju, da nagovore vladu, da zauzme Kamen i Solin, jer su ih i onako Turci napustili.

Ali to sve bijaše badava. Cijelo kršćanstvo klikče od veselja nad uspjehom kod Klisa, a Mletčići reže na barjak Rudolfov, što se je razvio nad Klisom. Pustili su pomoćne brodove ploviti po moru do pod Solin, ali nisu dopustili izkrcavati se na njihovo kopno ni preko njihova dovažati Klisu pomoć. Mletčići su se bojali, da bi mogli izgubiti cijelu Dalmaciju, kojoj bješe dodijao njihov zulum. Njima je bilo težko pri duši i radi pogibelji za njihovu trgovinu. Došav izmedju njih i Turaka hrvatski kralj, bili su odijeljeni od Turaka i njihova trgovina s njima je bila u pogibelji. Ako im uz to otmu Spljet, pogotovo je za njih velika šteta, dapače prava propast čitave trgovine sa Turskom. S toga Mletčani nisu imali nikakovih obzira ni na vjeru ni na poštenje, ni na pravičnost, nego samo na svoju korist. Za to su sada očekivali, što će Turci poduzeti.

Mustajbeg Pijalepašić, sandžak kliški, kad začu za sudbinu svoga stolnoga grada, htio ie da pobijesni od muke. Čovjek ponosan odluči: ili poginuti, ili natrag osvojiti svoju tvrdjavu. Samih petnaest dana iza ulaska kršćanske vojske u Klis, već je Mustajbeg bio pod zidinama tvrdjave te ju bio sa silnim topovima i tako obsjeo, da nije bilo moguće snabdjevati je zairom i potrebnom hranom. Podignu se Turci cijele Bosne i

Like, da priteku u pomoć Mustajbegu, te se u malo dana oko Klisa sakupi do 15.000 turske vojske. Nekoliko ladja krene iz Neretve prema Makarskoj, da je preko Solina i Kamena obskrbi potrebitom zairom: sve dozvolom Mletaka, koji nisu pravili potežkoća prelazu turskih ladja, kako su ih pravili prelazu kršćanskih.

Početkom svibnja pokušaju Turci oteti grad na juriš, ali ih dočeka Alberti i odvažno odbije. Tada odluče Turci gladom prisiliti grad na predaju. Čekaju uz to naši u Klisu pomoć od pape i od Lenkovića, čekaju senjsku braću i napuljske galije, ali Mletćani inače snuju. Videći ti niski špekulanti, kako se Turci sa svih strana dižu proti našoj oraći, izjave svoju neutralnost ili nijednostranost, ali istodobno potajice Turcima pomažu. Najprije u ime te nijednostranosti ne dopuštaju dovažanje pomoći Klisu, guše pokret Hrvata, koji bjehu pod njihovom vlašću i povećaju broj svoje vojske u Spljetu za 2000 konjanika. Narede svomu providuru Moru, da svakoga svećenika, koji bi bunio narod proti Turcima, pošalie u Mletke, a svjetovnjaka neka sam najstrože kazni po svojoj uvidjavnosti. Osim toga javljaju Turcima sve pripreme i namjere naše braće i saveznika proti njima. Što su Turci više vojske kupili, to su Mletčani jasnije uz njih pristajali.

Obsjedanje Klisa traje već punih 40 dana. Već je davno počelo ponestajati hrane. Braniči se hrane travom i korenjem stabala. Oko 250 kaštelanskih i trogirskih uskoka pod zapovjedništvom mletačkog pribjeglice Jurja Laskarija (kojemu dodija zulum mletački proti kršćanima i za to pobjegne s njihove galije), i pod zapovjedništvom Jerka Jeremije, spljetskoga plemića, probiju se kroz klance Mosora planine, prevare turske straže i noseći svaki na ramenu po vreću brašna sretno udjoše u grad. Ali nisu mogli nikako iz grada izići; za to nastade još veći glad. Uz to dne 27. svibnja prispije general Lenković sa 1200 Uskoka te nahrupi svom snagom u ranu zoru na obsjedatelje, koji zaskočeni i prestrašeni, dadoše se odmah u bijeg, ostaviv za sobom sve, što su imali.

Dalmatinski ustaše mjesto da progone neprijatelja do konačne pobjede, dadoše se iz nesretne lakomosti na plijenjenje turskoga logora. Radi toga nastade metež i nered u kršćanskoj vojsci. Mustajbeg se time okoristi, sakupi svoje prestrašene čete, ohrabri ih svojim primjerom, povrati se natrag, navali na naše razdijeljene i razštrkane, te ih stade tjerati. Kad to vidi iz tvrdjave Alberti, izadje sa svojom posadom, da se obori na neprijatelja, ali na veliku nesreću, pogodi ga zrno na vratima grada i rani ga u prsa tako, da je odmah morao poginuti. Lenkoviću podje za rukom prodrijeti u Klis sa 300 Uskoka, ali većina se razbježe okolo Sućurca. Dalmatinski ustaše pogiboše izim malo kojega. Tu pogibe markiz od T e r m a l a, pogibe senjski biskup Ivan D o m i n i s, koji je došao da prati i hrabri svoje stado u borbi proti nekrstu, pogiboše tri spljetska kanonika i više plemića i gradjana.

Lenković postavi za zapovjednika Klisa, koji još nije bio izgubljen, brata ubijenoga Albertia, spljetskoga arcidjakona, a on samo sa 700 svojih Uskoka htjede se vratiti u Senj, da si osvježi sile. Nu Turci ga iznenade navalom, u kojoj pogibe cijela njegova vojska. On samodrug jedva se mogaše spasiti. Padoše slavni C i n d r i ć i J e r e m i j a, a dopadoše turskoga sužanjstva senjski kapetan, spomenuti B e r t u č i ć, L a s k a r i i Nikola T a r t a l j a. Nekoliko Uskoka spasi se u obližnjemu Omišu, od kojih se rodiše kasniji osvetnici na moru od Mletaka nazvani »omiški gusari«

Lenković poruči posadi, da se hrabro drži, dok on ne skupi novu pomoć. On otide oko Trogira kupiti novu vojsku, a uz to očekivaše, prama obećanju, papinske i napuljske ratne galije, koje su imale doći pod Vis. Nu novi zapovjednik Klisa, arcidjakon Alberti, klone brzo duhom. Razočaran nad neuspjehom, ostavi Klis, a cijela posada radi toga izgubi srčanost.

Spomenuti Fiorentinac priča u svojem pismu ovu karakterističnu sgodu.

Kad se je dočulo u Rimu za stanje Klisa, neki trogirski plemić Celio otidje k papi Klementu VIII. te mu spomene ugovor sa Fra Angjelom, kojega nazva svojim rodjakom, po kojem se

je sveta Stolica obvezala podpomagati posadu klišku. On sam se ponudi, da će osobno prinijeti do Klisa hranu i zairu, koju sveti Otac bude njima dodijelio. Papa na to odredi, da se u Jakinu nakrca velik brod hrane i zaire: dvopeka, vina, ulja i svega, što treba, onda pušaka i topova, te da se prenese u Klis. To sve po papinom nalogu bi predano tomu Celiu. Ovaj se ukrca i zaplovi prama Dalmaciji. Čuvši, da okolo Solina plove ratne galije mletačke, plašeći se, da mu te stvari ne zaplijene, počeo ih je prodavati po dalmatinskim gradovima i otocima kao da je to sve njegovo.

Kad je papa za to doznao, potuži se mletačkoj republici i zatraži njegovo izručenje. Mletački ga činovnik stade pitati za što je to počinio, onda on odgovori: Mletačka republika morala bi mi biti harna za to, što nisam one stvari predao Uskocima. Da je ona zaira doprla do Klisa, ne bi ga Turci bili nikada zauzeli, kako ste vi želili. Ja mislim, da sam vam uslugu napravio.

Mletačka republika onako prividno dade ipak zatvoriti toga varalicu, da ne uvrijedi papu, ali ga malo iza toga pusti na slobodu.

Dok su se naši hrvali sa polumjesecom, mletačka vlada je dala najprije uhapsiti zapovjednika papinskoga i napuljskoga brodovlja Pavla C r u c i a. Pustila ga je na slobodu pod prisegom, da će otići iz Dalmacije i prekinuti svaki odnošaj sa mletačkim podanicima. Radi toga je morala papina i napuljska mornarica vratiti se natrag, ne pruživ našima obećane pomoći.

Dok je trajala bitka izmedju Lenkovićevih Uskoka i Turaka, mletačka vojska je zaposjela vrhunce Mosora na granici i gledala, kako se Hrvati kolju sa dušmaninom kršćanstva, radujući se prolijevanju hrvatske krvi. A kad je koji naš morao pribjeći pred jačom silom, te se sklonuti na mletačku granicu, mletački vojnici su svakoga tjerali u turško ždrijelo, ili su ih sami ubijali.

Radi toga kliška posada ne nadajući se ničemu dobru, ugovori dne 31. svibnja (1596.) sa Turcima častnu kapitulaciju. 400 vojnika Uskoka izadje sa oružjem i pod zastavom iz grada,

te otide k Lenkoviću u Vinišće kod Trogira, gdje je on bio već sakupio do 1000 vojnika, da priteče Klisu u pomoć.

MLETČANI GORI OD TURAKA.

Sada počeše mletačke oblasti javno istupati proti kršćanima. Providur Moro naloži generalu Lenkoviću, neka se odmah sa svojim Uskocima nozi iz mletačkih granica u Senj. Onda stane goniti i ubijati preostatak dalmatinskih ustaških četa. Nadbiskup spljetski bijaše dao tim ustašama zaklonište u svojem gradu Sućurcu. Nu Moro provali u grad, prisili ga na predaju, te ga sažeže. Koga je mogao uhvatiti, najstrože kazni. Od kolovodja izžrijeba petnaestoricu, te ih javno povješa. Uglednijim gradjanima ote sva dobra, te ih progna u svijet, a siromašnije dade prikovati na galije. Nije se spasio nijedan Uskok, koji je dopao mletačkih ruku.

Za dobre dvije godine je trajalo proganjanje ustaša i pokretača kliškoga oslobodjenja. Providur B e m b o, nasljednik providura M o r a, dade zadaviti u tamnici najodličnijega spljetskoga plemića Frana M a r t i n č i ć a i Vicka S t i p a n č i ć a Poljičanina nastanjena u Spljetu, a prije njihova smaknuća uhvati još trojicu odličnih spljećana, te ih pošalje u Mletke, gdje bjehu bačeni u one grozne mletačke tamnice, nazvane »Olova«, gdje i jakrepe memla davi, kako veli pjesnik.

Pred takovim progonima nije bio nitko siguran. Svaki je Hrvat bio osumnjičen, da je sudjelovao sa svojom braćom proti Turčinu ili da je bio dušom na bratskoj strani. To je za republiku bilo veleizdajstvo, jer se je taj pokret spajao sa težnjom Dalmacije, da se sjedini sa ostalom hrvatskom braćom, koji bijahu pod austrijskim vladarom.

Za to mnogi dalmatinski Hrvati pribjegoše ili uskočiše u ovu Hrvatsku, nastaniše se u zemljama Zrinskih i Frankapana, u Senju, u Brinju, u Otočcu, u Mošćenicama.

Jednako su postupali i Turci sa svojom pobunjenom rajom. Za to i ova uskoči velikim dijelom u zemlje pod austrijskim vladarom u Istru i u Hrvatsku.

Ti novi Uskoci pomladili su starije drugove, sve ih je vodila želja za osvetom ne samo nad Turcima, nego i nad Mletčićima.

Iz tvrdoga Senja odmah slijedeće godine 1597. započe četovanje po moru i kopnu, da osvete svoju braću u sužanjstvu i svoje vlastite muke.

BARUN JOSIP RABATA, CARSKI KOMESAR.

Tko je čitao krasnu Šenoinu pripovijest: »Čuvaj se senjske ruke«, čuo je za ime ovoga zlotvora senjskoga, o kojemu još danas traje žalostna uspomena u Senju i u okolici.

Ne treba ni govoriti, da su mletačke oblasti slale svaki dan tužbe na carski dvor i na dvor nadvojvode Ferdinanda, koji je naslijedio nadvojvodu Karla, proti senjskim Uskocima. U isto vrijeme nastojahu svim silama, da ih sami unište svojom brojnom mornaricom. B e m b o je imao 15 velikih ratnih galija i 30 drugih ratnih ladja, sa vojskom od 8000 ljudi Talijana, Dalmatinaca i Arbanasa. Jednom ta vojska i ta mornarica izmami lukavo na debelo more 700 Uskoka, medju njima i 70 carskih strijelaca Nijemaca, te im htjedoše presjeći povratak u senjsku luku i tako ih uništiti. Ali nije se rodio, tko bi Uskoka prevario. Kao riba bačena u more, dadoše se Senjani na duboku pučinu, da izazivaju ratne galije, da ih slijede. I slijediše ih sve do Rogožnice, kod Šibenika. Uskoci udjoše u luku rogozničku, razprodaše plijen otet Turcima, što ga sobom imadijahu, za malen novac siromašnoj braći, te čekahu, hoće li mletačke galije srnuti u luku. Mišljahu: ako se zalete, nasukati će se, onda će Uskoci na njih navaliti i smlaviti ih. Nu ob noć navali silna jugovina, koja je smutila sve jadne progonitelje, tako da nisu znali, što bi započeli i kamo bi se sklonuli. A Uskoci tada izadjoše iz luke te mimo galija rugajući se mletačkim vojnicima zaiedriše put Senja.

Nasljednik Bemba Nikola D o n a t o bi još gore sreće. Dodje u potjeru sa 3 velike galije i 60 ratnih ladja proti šestdesetorici Uskoka. Ovi navale na nj i protjeraju mletačke ratne ladje i njihova zapovjednika, koji se bio usudio doći do pod Jablanac kod Senja.

Mletačka republika zahtijeva od austrijskoga dvora, da ukroti Senjane i da ih udalji iz Senja kamogod, ili da će ona navijestiti rat austrijskomu dvoru. Ta prijetnja je djelovala jako u ono doba, kad se je radilo oko izmirenja svih kršćanskih vladara i oko njihova saveza proti Turčinu. Od strana, da ne dodje do rata izmedju Austrije i republike, sam papa Klimenat VIII. stade nagovarati cara, da udovolji zahtjevima Mletčana. Tako vidimo dosadanjega braniča i zagovornika Uskoka, papu, na strani njihovih neprijatelja samo iz političkih razloga.

Papa posla svoga rodjaka patricija rimskog D e l f i n a caru u Prag (1599.) sa pismom, u kojem nagovara Rudolfa, da prisili Uskoke na mir sa Mletčanima. Nu Uskoci su imali na dvoru gradačkomu uplivnih zagovornika, a spomenuti dominikanac Ciprijan Gvidi prikaza se papi molbom, da pomogne i brani poput svojih predšastnika »Nove Makabejce«, zatočnike vjere kršćanske. Papa ga za odgovor baci u tamnicu. A caru posla novo pismo i poslanstvo s molbom, da preseli Uskoke iz Senja (1600.). U isto doba pisa papa i mletačkomu duždu molbu, da odustane radi Uskoka od ratnih priprava proti austrijskom nadvojvodi Ferdinandu.

Austrijska je politika bila uvijek prama Hrvatima, premda najboljim i najvjernijim podanicima, maćuhinska. Sada ona popusti našim krvnim neprijateljima i posla u Senj za izvanrednoga komesara baruna Jozipa R a b a t u, krvnog neprijatelja hrvatskoga naroda u obće, a Uskoka napose. Ovaj Rabata bijaše mićenik mletačke republike i po samoj njoj predložen za carskoga komesara. Istodobno car imenova za senjskoga biskupa Marka Antuna D o m i n i s a, rodom Rabljanina, Isusovca, čovjeka učena, sinovca onoga biskupa, koji bješe junački poginuo pod Klisom, ali neprijatelja Hrvata.

Rabata pri nastupanju svoje vlasti dobi stalnu zadaću, koju je morao za »ljubav mira medju kršćanskim narodima« savjestno provesti, makar Uskocima i kosti pucale. Ta zadaća bijaše: 1. smrću kazniti najodlučnije uskočke vodje; 2. sve dalmatinske prebjeglice iz mletačkih posjeda protjerati iz Senja i predati mletačkoj vladi, da s njima radi što hoće; 3. preseliti

sve Uskoke iz Senja u Otočac, Brlog, Brinje i Prozor ostaviv samo jednu stotinicu onih, koji budu smatrani za najmanje kompromitovane; 4. ne dopustiti izlaziti iz senjske luke nikakovim oružanim brodovima bez posebne dozvole karlovačkoga generala. —

Takovo rješenje je značilo pobjedu mletačkoga stanovišta, mletačkih zuluma, a odsudu stoljetne požrtvovnosti naših djedova za vjeru i slobodu kršćanskih naroda.

SMRT JOSIPA RABATE.

(Ovu su sliku izradili dušmani Uskoka, da ih oklevetaju za krvoloke.)

Mnogima je u Senju srdce krvarilo na glas, da je Furlanac Rabata imenovan za njihova komesara. Nije čudo, da se je mnogima vrzla misao po glavi: ne bi li bolje bilo, da otvorimo vrata Turčinu i njemu služimo. Valjda nam ne bi bilo gore nego što nam je sada. Štovao bi nas i Turčin, ako ne radi drugoga, a ono radi našega priznatoga junačtva.

Rabata dodje u senjsku Rijeku, tu stane kupit vojsku, dodje k njemu na poklon i senjski kapetan Danilo B a r b o, zet Daničića Jurja III. Ovaj stade moliti Rabatu, da ne izazivlje bijes prokušanih Senjana. Njihove su muke velike . . .

Ali sve bijaše uzalud.

Bane pred Rijeku providur i zapovjednik mletačke vojne mornarice P a s q u a l i g o, davni prijatelj Rabate. I tu carski komesar i mletački providur zajedno prijateljski izradiše ugovor ili nagodbu proti braničima i austrijskoga carstva i cijeloga kršćanstva. Rabata izdade proglas, u kojem se senjanima zabranjuje izkrcavati se na mletačko zemljište. Dozvoljuje im se plovitba samo izmedju Senja i Karlobaga. Neoružanim ladjama ostalih podanika Nj. Veličanstva dozvoljuje se ploviti, a da ne budu prisiljene na pretraživanje sa strane mletačkih oblasti. Ne smiju se više primati u Senj nikakovi podanici ili bjegunci mletačke republike. Moraju se kazniti svi oni uskoci, koji su prognani radi kvara učinjena Mletčanima, gdje god se našli.

Ovo priobći Rabata senjanima u proglasu izdanu 1. siječnja god. 1601. u Rijeci, kojim pozivlje sve one, koji žele biti podložni i vjerni carskomu veličanstvu i nadvojvodi Ferdinandu, i izbjeći imfamiju i kazan odmetništva, da se nadju na dan njegova dolazka u Senju.

Uskoci na taj proglas se sakupiše na trg i medju pred propelom pod prisegom uglaviše, da će složno jedan drugoga braniti, do smrti, da jedan drugoga neće izdati, da neće trpjeti, da itko od njih bude kažnjen za djela skupno počinjena, a po gotovo da neće vratiti od plijena niti jedne stvarce, da će svakoga ubiti, koji bi na taj povratak pristao ili braću izdao.

Koncem siječnja uputi se iz Rijeke Rabata sa novoimenovanim i već posvećenim biskupom Dominisem, praćen vojskom od preko 1500 vojnika. Vid K l e k o v i ć prati veći dio vojske krajem do Senja, a manji dio prati Rabatu ladjama. Prati ga i senjski kapetan B a r b o, žalostan, predvidjajući, kako će se sve ovo naopako svršiti.

Prije nego će Rabatine ladje prispjeti pred Senj, zahuji silna bura, da su morali odmah se izkrcati na kraj. Ta je bura trajala

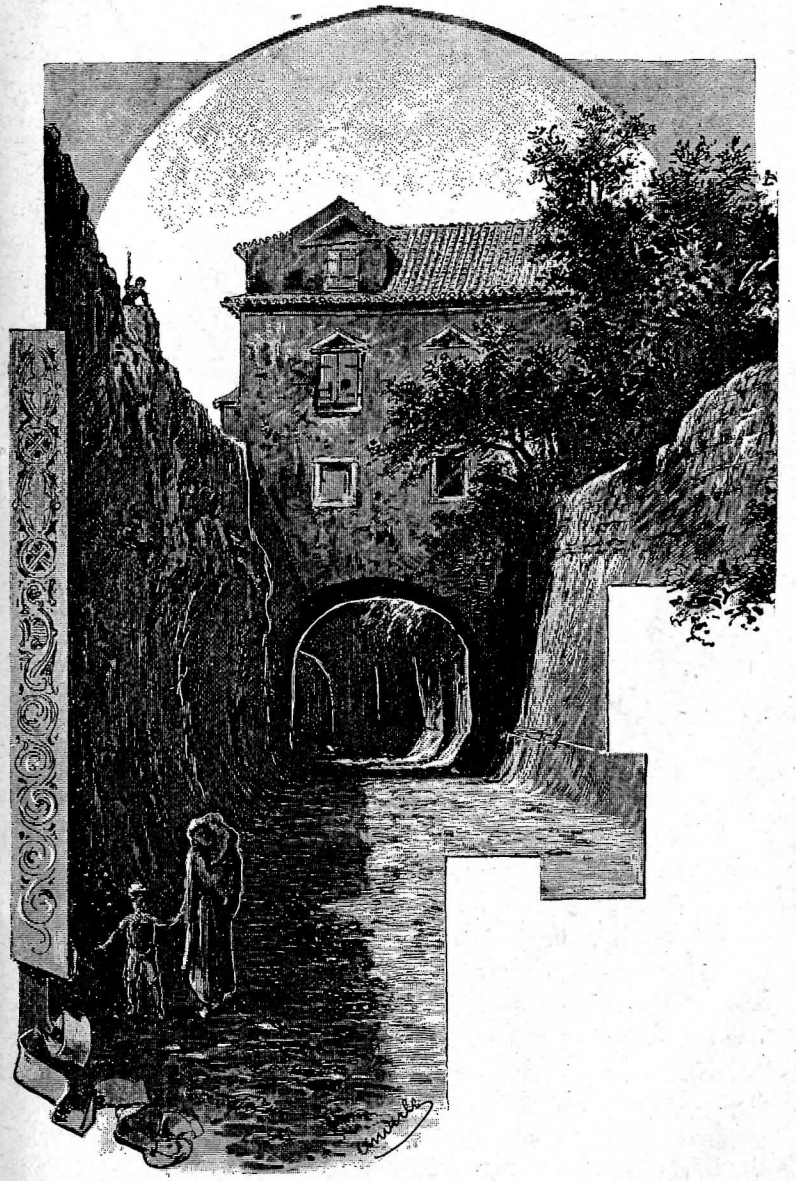

SVOD PREKO POTOKA U SENJU.

puna dva dana. Rabata i pratnja nisu mogli ni naprijed ni nazad. Nisu imali ni što jesti. Hranili su se uskočkim kruhom od mekinja. Videći, da bura ne prestaje, nadjoše nekoliko konja. Rabata i biskup uzjahaše na konje, a ostali pješke krenuše kopnom prema Senju.

Komisar odmah naredi, da se zatvore sva gradska vrata. Onda izdade zapovijed, da se svak pokori bez otezanja. Zabranjeno je, ne samo plijeniti po moru, nego i voziti se po njemu. »Venturini«, ili gradska milica, premjestit će se u gornju Krajinu. Za jedan dan se imade svatko prijaviti u gradski kaštel i dati svoje ime u zapisnik. Zločinci se moraju sami prijaviti i sami reći svoj zločin i moliti za milost i oproštenje od blage austrijske kuće, koja ne će tu milost uzkratiti nikomu, koji se bude izkazao vrstnim, da nešto koristi Krajini. Svaki prigovor se kaznjiva smrću. Tko pruži milost ili pomoć neposlušnim i tvrdoglavcima, bit će prognan za uvijek iz grada. Nitko ne smije ni po danu ni po noći nositi oružje bez dozvole carskoga komesara. Bez njegove dozvole ne smije dapače nitko ni izlaziti iz grada, niti u nj ulaziti. Tko oklijeva doći na poziv u kaštel, mora glavu izgubiti. Nalaže se kapetanu i četirim vojvodama, da dadu popis svih Usoka ili unajmljenika, koji su odsutni i da naznače rok odsuća.

Još prije Rabatina dolazka dvije uskočke kompanije, jedna pod zapovjedničtvom Ivana V i d a š i ć a i kapetana M o r e t a, a druga pod zapovjedničtvom Miloša B u h o v c a i Ivana S i č i ć a, pribjegoše u planinu i nastaniše se u špilji nazvanoj Orlovo gnijezdo. Ostalo ih je u gradu tek oko 300, koji su se rugali strahu tih odbjeglica, te su držali, da je Rabatin komesarijat, kao što su bili mnogobrojni prije njegova, iza kojih je ostalo sve pri starom. Nu kad su vidjeli nastup Rabatin, uvjeriše se, da se ovaj ne šali, da on imade zlobnih namjera. Tim se više prestrašiše, kad vidješe pred senjskom lukom mletačko ratno brodovlje. Tako blizu se ne usudjivahu Mletčani nikada pristupiti. To je bio jasan znak i dokaz, da je komesar sporazuman sa mletačkim providurom.

Počeše se ustravljeni i uozbiljeni Uskoci približavati kaštelu i davati svoje ime u zapisnik. Zadnji se prikazaše vojvode Martin knez P o s e d a r i ć i Marko M a r k e z i ć, vojvoda ledenički, oba Uskoka iza propasti Klisa, koji ostaviše zulum mletački, iz ravnih zadarskih kotara. Teško im je bilo ići u kaštel. Posedarić je prije pokušao sklonuti svoje Uskoke, da oružjem ustanu proti Rabati, kad je ovaj osobno stao pretraživati njihove kuće. Nu narod još mišljaše, da je to časovito zastrašivanje, te se ne odazove pozivu svojega vojvode. Sada obojica odoše u kaštel. Kad tamo dodjoše, uhvate ih straže, koje bješe Rabata sobom doveo, te ih bace u tamnicu, i preko noći dade ih obojicu smaknuti i onda obiesiti na gradskim vratima.

Rabata odredi, da se imade uhvatiti dubrovački podanik Juraj M a s l a r d o, za kojega se je znalo, da je jedan od uplivnijih uskočkih vodja. On se nije dao nikako sklonuti, da podje u kaštel i da predade svoje pravo ime. Bijaše se prijavio, ali pod krivim imenom. Rabatina vojska ga nije poznavala. Nu onoga istoga dana, kad je Rabata dao smaknuti spomenutu dvojicu, pred večer šetaše se po gradskim ulicama i slučajno susrete M a s l a r d a. Pričini se Rabati sumnjiv, zapita ga za ime, ovaj mu ga kaza. Pratilac Rabatin, L o k a t e l l e, stade nagovarati Maslarda, da podje s njima u kaštel. Maslardo povuče mač, Lokatelle izvadi sablju a povika pomoć. Maslardo ga rani na ruci, ali pridošli vojnici navale na Maslarda i ubiše ga na ulici.

Pošto su i redovnici držali skupa sa Uskocima, osobito predstojnik samostana dominikanaca, za to Rabata dogovorno sa biskupom dade toga predstojnika odpremiti u Rim, da mu sude.

Taj oštri izstup Rabate ulije straha u ljude, koji do sada nisu straha poznavali, u ljude, koji su znali pojedinci na desetke neprijatelja udariti. Nu lako se je boriti sa vanjskim neprijateljem, ali je teško sa domaćim. Lako je bilo Uskocima vojevati, dok su imali u svojem Senju sigurno i nepredobitno gnijezdo, u kojem su se lijepo zaklanjali. Sada im je Rabata to gnijezdo uništavao. Kamo će otići? Komu će se utećí?

Pokušaše lijepim načinom sklonuti Rabatu, da bude prama njima blag, a oni da će već slušati njegove naloge. I oni, koji bijahu pobjegli i oni, koji bijahu ostali u gradu, složno upraviše molbu na komesara. Rabata im odgovori, neka mu dadu u ruke svoje vojvode, neka vrate sav plijen, što su ga uzeli zadnjih dana papinskim ladjama i neka kažu mjesto, gdje su te ladje potopili. Kad to učine, da se mogu nadati milosti. Uskoci, vidjevši se u nevolji, predadoše mu plijen, pokazaše mjesto, gdje su ladje potopili i predadoše mu dva mletačka bjegunca: kapetana Moretta i druga mu Nikolu Cendu. Obećaše mu predati i Vedašića, Buhovca i Sičića.

Nu o oprostu nije bilo još govora. Rabata dopusti, da se neki povrate, ali im upelji strogo, da budu pokorni.

Rabata iza toga piše ovako drastično generalu Lenkoviću: »Čini mi se, da sam dosta poplašio senjane, koji su od krvoločnih lavova postali krotke ovce. Kad me vide, svi bježe pred menom; kriju se u najskrovitija mjesta, bojeći se, da ih ne uhvatim u njihovim kućama i ne kaznim. Iste žene plaše djecu mojim imenom. Vojvode drhću kao šibe na vodi u mojoj prisutnosti. Sada mislim, da je doba, da izvršim i zadnju točku upute vašega presvjetloga gospodstva, o kojoj ovisi uspjeh moga poslanstva, da maknem naime sve uskočke vojnike (venturine) izabravši samo 100 ponajboljih, koji će ostati u Senju. Dobro znam, da se to može sada učiniti bez ikakove pogibelji.«

Rabata dade smaknuti predane mu kapetane Moretta i Cenda. Odvedoše ih arbanaški vojnici u službi Rabate na stratište, gdje bjehu obješeni, onda im glave odrubiše. U taj čas justifikacije banu u Senj tajnik mletačkoga providura Pasqualiga, Viktor Barbaro, da vidi, kako Rabata vrši njihove želje.

Barbaro u prisutnosti Rabate i biskupa Dominisa drža govor o okrutnosti senjskih Uskoka proti republici, o njihovim nedjelima po moru i po kopnu. Spočitnu austrijskoj kući, da je podupirala ove senjske gusare, jer su ministri, komesari, i sam dvor primali od senjana mita i svakojakih pokradenih darova. Zahtijeva, da im se zabrani plovidba po moru, traži, da se predade

u ruke republike Juriša Daničić, njegov bratić Perica Daničić i tri Malagrudića, jer da su svi iz Turske pribjegli preko mletačkoga zemljišta i time postali njihovi podanici, pa kasnije uskočili u Senj.

Talijanska bezobraznost ili strah da ne padne u nemilost dvora, navede Rabatu da prosvjeduje proti govoru Barbarovu. On iztakne vrline i zasluge Uskoka za kršćanski svijet i za same Mletke. Pokaže naloge i naputke primljene od svojega dvora, kojih da će se vjerno držati. Obeća predati dva Malagrudića i one mletačke bjegunce, koji su nedavno došli u Senj, ali Jurišu i Pericu Daničiće, da ne može im predati, jer su oni god. 1594. stekli neizmjernih zasluga za kralja prigodom obsade Petrinje boreći se proti Turcima, i zadobili pri osvojenju iste neumrlu slavu.

Barbaro ode zadovoljan iz Senja, kad je vidio, kako radi Rabata dogovorno sa biskupom Dominisom.

Nekoliko dana iza toga nastavi Rabata progonstva proti senjanima. Najprije oduze plaću harambaši Nikoli Rupčiću i zastavniku Ivanu Rupčiću, koji su se bili iztakli pri zauzeću Kiisa 1596. Baci u tamnicu vojvode Juru Novakovića i Miku Radića. Dade iz zasjede otraga ubiti iz puške vojvodu Mirka Domazetovića, za tim mrtva obiesiti. Htjede ubiti Tomicu Stančića i Miloša Slavičića, ali mu pobjegoše. Kad udariše u bijegu na gradska vrata, Slavičić je dobio nekoliko udaraca na glavi sjekirom, da bi njima vola ubio, ali on ipak uteče. Onda stade posred bure i snijega tjerati žene sa djecom iz grada. Neke bijahu bolestne, a neke u babinjama. Zapovijedi, ako se koja povrati, neka je bace u more. Naredi, da se svi dalmatinski bjegunci, većinom zanatlije, koji se bavljahu svojim obrtom, sakupe u crkvi sv. Duha, da budu pregledani. Budu zaustavljeni devetorica, a s njima uskočki vojnici Ivan i Tomo Malagrudić predani republici, da im ona sudi. Glavniji dalmatinski »zlikovci« se krijahu po špiljama. Petorica njih, koji bjehu u gradu, pobjegoše.

Za to se Barbaro srdi, što mu glavne »zlikovce« ne predaju, nego ih puste bježati. Rabata za taj bijeg baca krivnju na grad-

skog kapetana Barba, te zapovijedi vojvodama, da idu u potjeru za pobjeglima, ako žele spasiti život svojima. Ovi jadnici trče naokolo u potjeru za braćom, da spase barem najbliže. Uhvate nekoga Zodu iz Raba i nekoga Rudu iz Hvara, te ih predadoše Barbaru, a ovaj ih objesi na lantini galije.

A senjani?

Trpe i Bogu se mole, da skrati njihove muke.

Razštrkali se mnogi kojekuda po obližnjim selima, po špiljama, po gradovima Zrinskih i Frankapana, ostaviv svoje ognjište dušmaninu na milost. Mnogi su se krili po luknjama, u zidovima, bez jela i pića, u strahu, da ih Rabatini Arbanasi i Nijemci ne zateku i ne odvedu u tamnicu. Govorilo se je po gradu, da sve ove žrtve zahtijeva mletački tajnik Barbaro, te da još nije udovoljeno njegovoj srdžbi. Za to se jednom sakupe poglavice uskočkih četa, te odoše k biskupu Dominisu i gradskom kapetanu Barbu, da izmole od Rabate milost, neka jednom proglasi imena svih onih, koje traži na smrt, da se ostali prestanu plašiti. Osim toga zamoliše biskupa, da ih odvede k Barbaru, te da se kod njega izmoli pomirenje. Biskup ih odvede, a oni uzeše sobom dva najljepša saga, što su imali u gradu, te slijede svoga biskupa. U kuću Barbarovu unidju samo nekolicina hrabrijih, ostali su čekali pred kućom. Biskup drži pred Barbarom ganutljiv govor. Dokazuje, kako je bolje republici, ako uštedi život Uskoka, nego ako i dalje daje lijevati njihovu krv. Dosta je već tih žrtava. Mole predstavnika republike, kako bi molili svetoga Marka, da bude milostiv prama njima.

Kad je biskup dovršio, Uskoci po narodnom običaju u znak pokornosti i posluha prostriješe pred Barbarove noge dva saga. Barbaro odbi dar, a obeća, da će o svemu obavijestiti svoga starešinu providura Pasqualiga.

Barun Rabata, na molbu biskupa, progna još 20 Uskoka iz grada pod prijetnjom smrti, ako se usude povratiti u grad. Zatim dade sastaviti popis, da izabere onu stotinu, koju je naumio ostaviti u Senju sa drugom stotinom njemačkih strijelaca na obranu grada, pa da sve ostale premjesti u obližnja mjesta Like, gdje će i nadalje vršiti vojničku dužnost u carevoj službi. Priobći im, da su svi zaslužili smrt, nu da će ih pomilovati i premjestiti ondje, gdje će i na dalje, kao vojnici, moći izići na glas i steći milost carevu.

Kapetan gradski B a r b o protivio se je ovom premještenju, te izjavi komesaru, da on s tako malenom vojskom ne može braniti grada. Na to mu Rabata odgovori: Njegovo Veličanstvo naći će već drugoga, koji će to moći uraditi. Na to Barbo položi čast i ode u Ljubljanu.

Dne 20. veljače 1601. dodje 160 Uskoka k Rabati u kaštel, da mu se zahvale, što su dobili opet ime vojnika, te izjaviše pripravnost sa svojim porodicama preseliti se u Otočac i u druge

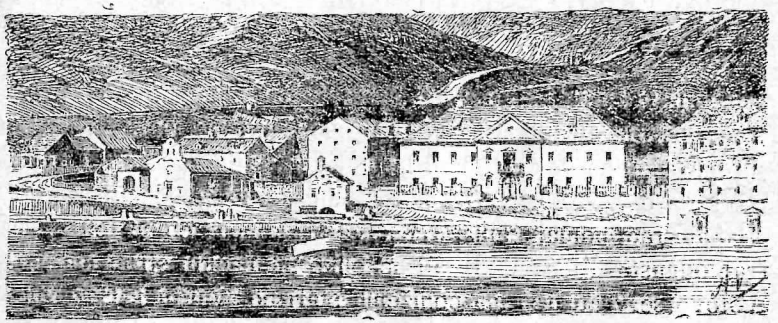

BISKUPSKI DVOR U SENJU.

tvrdjave, te tamo dalje služiti caru. Sutra dan se svi ovi sakupiše u crkvi, iza kako su slušali sv. misu, dadoše si blagosloviti zastave i oružje od samoga biskupa, te krenuše u odredjena im mjesta.

Za tim Rabata poslije Dominisa podje k Pasqualigu, da mu kaže uspjeh svoga rada u Senju, a sam krenu put Trsta. Ostavi mjesto sebe kapetana Vida Klekovića.

Krvarilo je srdce hrvatskoga bana Ivana grofa D r a š k o v i ć a nad zulumom što ga izvadjaše Rabata nad senjskim Uskocima, te pohiti u Gradac, da se potuži nadvojvodi Ferdinandu i njegovoj supruzi Mariji Ani. Tamo nadje i Barba, koji dodje u iste svrhe. Oni dokažu, da je Rabata podmićen od Mle-

taka, da tjera iz Senja hrabre zatočnike vjere, te da ih je svakojakim progonima doveo do toga, da se misle predati Turčinu, da ih brani. Ako oni u zdvojnosti to učine, Turci ne će imati zapreke u svojem daljem napredovanju, jer Uskoci znadu veoma dobro sve klance i prolaze.

Doču za te tužbe i Rabata, te se požuri iz Trsta u Gradac, da se opere od tih »osvada«. Nu u Gradcu je bio izgubio milost. Tu ga odmah ukoriše, što je bez dozvole ostavio svoje mjesto, te mu zapovjediše, da se odmah vrati u Senj. Nu nije se htio maknuti, dok ga nisu prepustili k nadvojvodi, kojemu on obrazloži, kako ga je u njegovim koracima u Senju vodila samo skrb za slavu, mir i napredak habsburške kuće. Nadvojvoda mu povjerova i Rabata se vrati preko Zagreba u ruinu iste godine u Senj.

Ali u Senju i u okolici se stadoše širiti glasovi, da je nadvojvoda veoma srdit na Rabatu, što je dao smaknuti kneza Posedarića i Mletčanima za volju prolio toliko nevine krvi, te da bi bilo ugodno gospodi, kad bi netko Rabatu digao s opanaka. Ovi glasovi ohrabriše Uskoke. Posluh je počeo jenjati. Kad je Rabata radi pomanjkanja sredstava pri koncu godine 1601. morao odpustiti i natrag poslati nekoliko njemačkih strijelaca, pogotovo se vrati u srdca poniženih stari bojovni duh. Bez Njemaca nije bilo nikoga, koji bi htjeo pribavljati posluh Rabatinim odredbama.

Dok je tako bivalo u Senju, biskup Dominis bijaše na pražkom carevom dvoru, da ugovara o senjskim stvarima i da zagovara prodaju senjskih šuma republici. Carevi savjetnici zahtijevahu 300.000 talira. Republika obeća dati manju svotu, ali i tu pod uvjet, da joj car osigura izvoz šume i da se novci za nju primljeni upotrijebe za uredjenje uskočkih stvari, osobito da se tim novcem podržavaju uskočki vojnici. Carski savjetnici ni čuti o tome. Odpreme biskupa nedovršena posla. Sve je to i senjane uznemirivalo, te ih kazne Rabatine nisu više potištivale nego poticale na bijes i osvetu.

Uz to Rabata primi nalog, da pošalje što moguće više Uskoka u Kanižu u tabor proti Turcima. Rabata odmah sakupi

veći dio u Senju se desećih Uskoka, te im izporuči zapovjed kraljevu, da moraju put Kaniže. Stavi im na čelo vojvodu Jurja III. Daničića, kojega se Rabata plašio kao vraga, a nije se usudio u njega dirnuti. Krene Juriša sa svojom četom i pod noć pade pod Karlovac. Tu mu se približi neki Danilo Frankola, veoma dobro poznat svim Uskocima, te mu potajice reče, da se odmah povrati u Senj, ako želi majku zagrliti. Rabata nije još sit uskočke krvi. On je njih poslao iz grada, da može izvadjati lakše svoje žulume, te da se njega samoga ovim putem riješi.

Kad Juriša ču te riječi, krene vojskom natrag i poslije tri dana eto ga opet u Senj. Rabata se ugrize za ustne, ali nije se usudio ništa prosloviti. Nu vrebao je na priliku, da uhvati na sami Jurišu. I desi mu se prilika baš dne 31. prosinca 1601. Njemački vojnici ga uhvate na prijevaru i bace u tamnicu namjerom, da mu odrube glavu. Kad se prosu po Senju i okolici glas, da je Juriša uhvaćen, skočiše svi Uskoci, te odmah k Rabati prije molbama, pa prijetnjama tražeći, da ga pusti na slobodu. Njemački vojnici, kojim je Rabata bio obkoljen, stadoše se izrugivati Uskocima i sokoliti svoga gospodara, da ne popušta. Kad Uskoci vidješe, da nema više nade, da će se Rabata ganuti na riječi, započeše napokon raditi silom. Najprije pokušaše prodrijeti u kaštel kroz vrata, ali ih nisu mogli prolomiti. Onda se sjetiše, da imade na trgu jedan top. Dovukoše ga do puškarnice, nakrcaše i izpališe hitac u trošni zid iste, te se otvori velika rupa. Tu rupu Uskoci sami razširiše. Tada vojvoda Bukovac donese nekoliko buklija rakije i stade napijati sav narod. Tako opojen narod udje silom kroz tu rupu u puškarnicu, a kroz nju u kaštel. Rabata videći se u nevolji pusti na slobodu Jurišu uz obećanje, da će mu ovaj dati u zamjenu Vedašića. Nu bilo je prekasno. Razjareni Uskoci ušav u kaštel poubijaše stražare, onda raztvoriše vrata kaštela, da svak može unići. Sada poput bujice provale Uskoci u kaštel i poklaše svu njemačku vojsku. Davno gušeni bijes provali svom snagom.

Rabata se bješe zaklonio u krajnu sobu kaštela sa jednim Fiorentincem, svojim rodjakom, koji na povratku iz Kaniže, bijaše se svratio k njemu u posjete. Tu se obojica priprave na smrt i obranu. Kad Uskoci provališe, Rabata spreman na borbu izpali hitac iz pištolja. Nu ruka mu je od straha drhtala, te ne pogodi nikoga. Izvuče sablju iz korica, ali uz to iz sredine Uskoka planuše dva hitca i pogodiše ga u prsa. Tada on kleknu i stade moliti »izpoviedam se«. Kada dovrši, bijaše već mrtav. Jedan malne handžarom i odmah mu glavu odrubi. Fiorentinac uteče sretno. Zastavnik njemačke vojske sakri se negdje, ali gà Uskoci nadjoše i smakoše. Rabatinu glavu izložiše na prozor kaštela, neka se narod više nikoga ne boji.

Sutra dan na mlado ljeto bijes proti krvniku bijaše tako velik, da žene njegovo tijelo mrtvo izloženo za sprovod u crkvi nisu poštedile od uvrede. Ovako je svršila godina najvećih muka i kušnja za one velike zatočnike slobode i kršćanske vjere.

NA MLETCIMA OSVEĆUJU RABATINE ZULUME.

Kad se prosu glas u ubijstvu omraženoga komisara Rabate, sjatiše se Uskoci iz svih krajeva, kamo ih on bješe raštrkao i kamo sami pribjegoše, opet u svoj tvrdi Senj. Tu se zavjeriše jedan drugomu vjernost i uztrajnost proti svakomu, te odlučiše sve pokušati prije nego dopustiti, da se ponove vremena Rabate. Izabraše nove vojvode na mjesto ubijenih, kojima izkazaše posmrtnu počast. Na čelu je i vojvodama i vojsci Juriša III. Daničić.

Jave za tim hrvatskomu banu Draškoviću, generalu karlovačkom Lenkoviću, što s e je dogodilo, i mole da oni posreduju kod nadvojvode i kod samoga kralja, da se stvar stavi u zaborav. Onda poslaše poslanstvo i u Gradac, da izvijesti Ferdinandove ministre i samoga nadvojvodu o svemu i da mu izkažu posluh i pokornost.

Ma koliko Mletčani nastojali, da se osveti smrt Rabate, ona ostade uistinu, kako su Uskoci željeli, neosvećena. Kralj Rudolfo nije se uhvao ništa poduzeti od straha, da se ne bi Uskoci od-

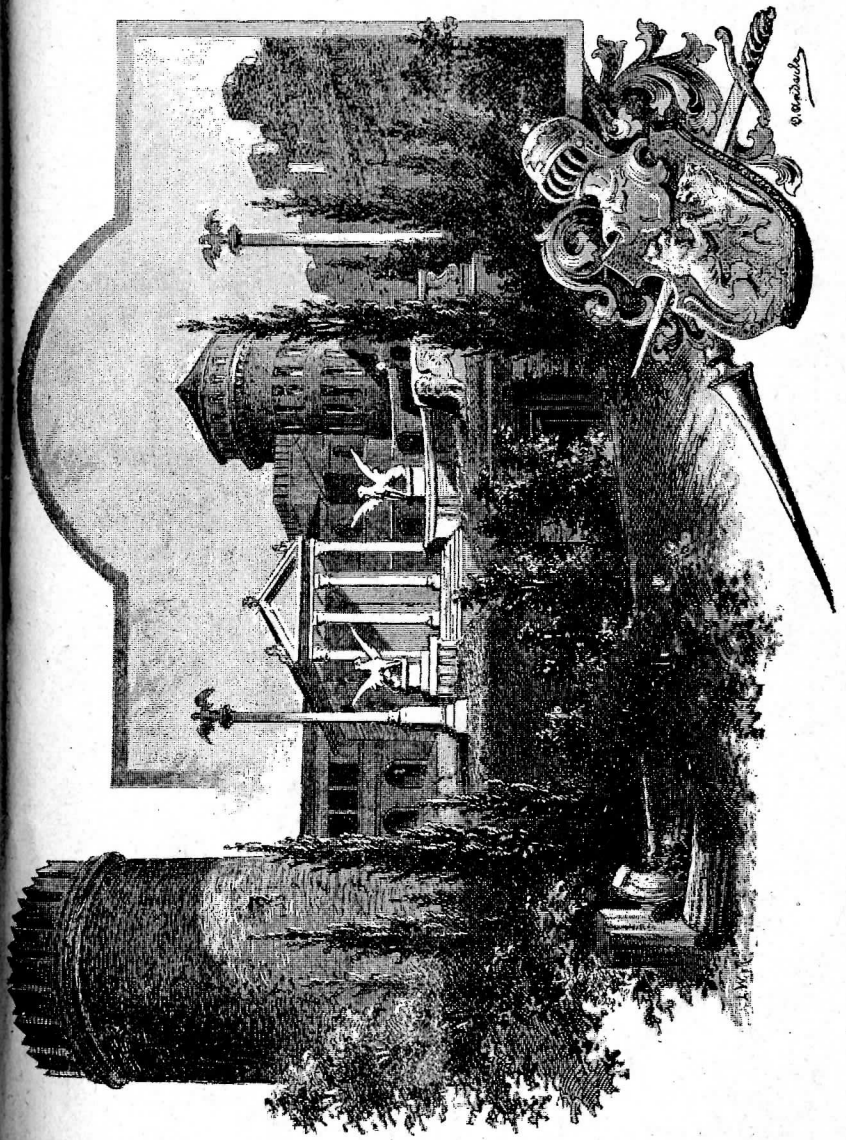

NUTARNJOST GRADA TRSATA.

metnuli od njega i pozvali Turke, koji su mu zadavali trista briga. Nadvojvoda Ferdinand je bio sklon od prije Uskocima radi njihove hrabrosti i osobitih zasluga.

Sada se razbijesni jače nego li ikada borba proti Mletčanima. Svu svoju nesreću su Uskoci pripisivali samo mletačkim spletkama i mletačkom mitu.

Popraviše Uskoci svoje hitroplovke, te njima se dadoše na more, da štete mletačku trgovinu i mletačko ratno brodovlje. Provaljuju u tursku zemlju, otimlju, što im pod ruke dodje, hvataju dušmane, te ih kući vode tražeći za njih silne odkupe.

Mletčani su uz to zahtijevali od kralja u Pragu zadovoljštinu, ali je ne mogoše nikako dobiti. Oni su se uticali svojim starim mjerama, zatvarali more, blokirali luke, ali im to nije mnogo koristilo.

Godine 1604. baš na Tijelovo nahrupi bosanski paša sa 6000 pješaka i 400 konjanika pod sam Senj. I ne mogavši ga na juriš uzeti, popali Vinodol i utabori se na Grobniku. Nu pošto Turci nisu sobom imali topova, nisu mogli nanijeti velikih šteta pučanstvu, koje se junački obranilo. Kad Turci krenuše na povratak, dočekaše ih 500 Uskoka i 400 redovite karlovačke vojske u jednom klancu povrh Senja, te hametom potukoše. Jedva se koji Turčin spasi. Uskoci zarobiše 200 konja i dovedoše na Rijeku sa ostalim plijenom, da ih prodadu trgovcima iz Italije.

USKOCI ZAPLIJENILI 10.000 KOMADA BLAGA.

Te iste godine (1604.) malo kasnije zaplovi deset uskočkih ladja prama jugu, te se izkrcaše u šibenskoj okolici, navališe na turske šatore oko Skradina, i tu zarobiše deset tisuća komada blaga krupnijega i sitnijega te ga dovedoše na obalu. Tu poklaše volove i ovce, izvadiše nutrinu, natovariše meso na svoje ladje i na 10 pozajmljenih, te krenuše put Senja. Nu brzo doznade za taj plijen mletački general Gabrijelli, koji se je desio tada u Zadru, te krenu sa četiri ratne galije sa 400 vojnika i sa osam oružanih ladja takodjer sa 400 vojnika u susret Uskocima. Uskoci u blizini Ugljana, baš na onom mjestu, gdje je ždrijelo medju Ugljanom i Pašmanom, opaziše mletačke ga-

lije i dosjetiše se jadu. Krenuše odmah u ždrijelo, koje je plitko, te ne mogu galije pristupiti. Uhvatila se je noć. Oni se izkrcaše, kamenjem na brzu ruku utvrdiše tabor, zapališe vatre, čekajući dolazak Mletčana. Ovi se nisu usudili doći na kraj, nego su čekali na moru, da se razdani. Uz to zaduva jak vjetar, da su se galije morale odalečiti od kraja, da se ne razbiju, te tražiše obližnju luku, da bace sidro i čekaju dan. Uskoci to sve gledaju, griju se na vatri i udaraju u tamburu da pokažu, kako ih nije strah od mletačkih galija. Nu preko noći prenesoše oni na ramenima svojih deset hitroplovki na drugu stranu otoka, prenesoše i veliki dio zaplijenjena mesa. Ostaviše deset pozajmljenih leuta u luci i meso, koje nisu mogli sobom nositi. Premda bijaše jak vjetar upriješe u vesla i utekoše mletačkoj zasjedi u Senj.

Nu prije odlazka su iza gomile, koja im je služila za obranu tabora, posadili u zemlju motke, a na motke svoje crvene kapice. Uperiše štapove na zid, tako da su izgledali kao puške uperene proti napadačima. Bio je badnji dan. Zapovjednik mletačkih galija dade izkrcati 600 vojnika i čim razsvane, zapovjedi, da navale na uskočki tabor. Mletčani u istinu u vojničkom redu sa razvitim zastavama u podpunom maršu stupaju naprijed pod zvekom bubanja i trubalja, kao da idu osvajati veliki grad. Uz to krenuše i galije prama mjestu, gdje su sinoć bile, da s kraja topovima podupiru kretnje svoje vojske. Vojska se je plaho približavala taboru, bojeći se uskočkih pušaka, koje vire iza zida. Na zapovijed izpališe prvu salvu u daljini od nekoliko metara, da se ne izlože pogibelji. Kad ne dobiše odgovora, razkuražiše se, te krenuše naprijed. Tu vidiše, kako su ih Uskoci nasamarili, pa se stadoše kiselo smijati. Našli su mnogo mesa po onim gomilama i po tomu zaključiše, da su Uskoci otišli.

General Gabrielli dade pokupiti sve meso, i deset o stavljenih leuta priveže uz svoje oružane ladje i dovede u triumfu u Zadar, udarajući u trublje kao da je potukao najjaču vojsku. Prije nego će iskrcavati svoje vojnike, zapovjedi svima, da ne smiju ništa pripovijedati o šali, koju su doživjeli, pa im za to

razdijeli sve nadjeno meso. Bilo je toliko toga mesa, da ga je cijelo pučanstvo moglo jesti nekoliko dana. Vojnici su ga prodavali veoma jeftino.

Nu brzo se je po Zadru doznalo za »junačtvo« talijanskoga generala i za »pobjedu« nad Uskocima.

Uz to Uskoci, čim izkrcaše u Senju ono mesa, što su mogli spasiti, odploviše prama Osoru, da čekaju na zasjedu.

Bila je krenula odmah iza dolazka Gabriellia sa »slavne ekspedilije«, jedna velika ratna ladja iz Zadra prama Mletcima, noseći sobom poštu i 40.000 dukata, koje je brački knez oderao sa naroda u Braču i slao u Mletke. Dočekaše tu fregatu senjski Uskoci, navališe na nju svojim hitroplovkama uzeše 40.000 dukata, te rekoše zapovjedniku: »Vrati se natrag i reci generalu, da smo naplatili meso, koje nam je on oteo na Ugljanu.«

Kad je kliški sandžak doznao za oteto blago i za način, kako ga Mletčani sebi prisvojiše, posla on mletačkom generalu svoga čauša, da se tuži i da zahtijeva, da povrati meso ili da ga plati. General odgovori, da on nema što platiti. On je oteo meso Uskocima a ne Turcima. Po morskom zakonu, kad plijen stoji u rukama gusara 24 sata, onda postaje vlastništvo onoga, koji mu ga preotme.

Na to će čauš: Mi tih vaših zakona ne poznamo, naš je zakon mač. Mi smo dva prijatelja. Ako mi netko ukrade kesu, a vi ju natrag dobijete, ne smijete je drugima darivati, nego je meni povratiti, jer je moja. Nismo baš tako udaljeni, da nam niste mogli poručiti i pitati nas, što želimo, da se s mesom radi. Mi bismo vam već bili javili, što ćete s mesom uraditi. Studeno je, pa se ne bi bilo oštetilo. Kad je to rekao, uze jednu galiju i krene put Mletaka, da se potuži i da zaprijeti mletačkoj vladi, ako joj ne vrati meso ili novac. Republika se vidi u nevolji, te posla sandžaku dar od četiri tisuće cekina i tako se stvar izravna.

Nu general Gabrielli umre iste godine, a mletačka vlada nije htjela pregorjeti onih 40.000 dukata, te imenova providurom Ivana Contarini, nazvana »četiri oka«, komu dade velike ovlasti i nalog, da izkupi one velike novce od senjana. On zarobi na

moru neke senjane i od njih doznade, da se nisu izkrcali u gradu, oni, koji su novce zaplijenili, nego su se sklonuli u planinu. Njihovim posredovanjem Contarini izkupi jedan dio tih novaca i ugovori sa senjanima, da će im dopustiti dva krat na godinu ploviti sa svojim ladjama po moru do nekih sela turskih oko Hvara, koja su davala Uskocima godišnji harač, da ih puste na miru.

PRIMJERI MLETAČKE NEVJERE.

Mletčani su znali više puta služiti se podporom Uskoka i u provadjanju svojih osnova. Providuri kvarnerskih otoka u obće su živjeli u velikom prijateljstvu sa Senjanima, od njih su kupovali plijen, što bi ga Uskoci kući dovažali. Kad je bio u Zadru zapovjednikom konjaništva Kamilo T r e v i s a n, doznade, da su Turci provalili u ravne kotare, opustošili mnoga sela i mnoge kršćane potukli. On se razsrdi i pisa providuru na Krku, Jerolimu della M a z e l l a, da poruči Uskocima, kako bi mu bilo milo, kad bi se na stanoviti dan u blizini Obrovca našla jedna četa Uskoka, da podupire njegovu ekspediciju proti Turcima. Njegovo konjaničtvo misli navaliti na Turke, pa im daje slobodu, da ih biju i tuku, što više mogu. Veseli Uskoci odazvaše se poruci mletačkoga zapovjednika i njegova ekspedicija sjajno uspije. Donio je u Zadar preko 100 turskih glava (hvala junačtvu Uskoka). Uskoci se nakrcaše plijena i zarobiše dva odlična Muslimana. Poslaše plijen u Senj, a za ove zarobljenike javiše njihovim kućama, da očekivaju odkup, te označiše mjesto, gdje moraju donijeti odkupnu svotu. Svi se udaljiše svojim kućama, ostadoše samo petorica da čuvaju sužnje.

Kad je doznao mletački generalni providur Markao Antun V e n i e r, da se tih pet Uskoka nalaze na zemljištu republike, pošlje k njima svoga namjestnika G j i n a, te ovaj dodje u njegovo ime, da im se lijepo zahvali, što su poduprli sa svojom braćom ekspediciju Trevisanovu, i da ih pozove k sebi u goste u Zadar, jer da ih želi nadariti, kako se pristoji i po njima poslati dar takodjer ostalim senjanima. Dapače im obeća u njegovo ime podpunu vjeru, da se ne smiju ničesa bojati.

Uskoci povjerovaše lijepim riječima Gjinovim, ukrcaše se u njegovu ladju sa svojim običnim oružjem. Kad dodjoše u Zadar, prikazaše se Venieru, ovaj dade odmah jednoga od njih, koji je bio prije mletački podanik, objesiti, ostalu četvoricu baci na galije i priveza i h veslu.

Kad su za tu nevjeru doznali Uskoci, požuriše se na osvetu, uhvatiše providura krčkoga, spomenutoga Jerolima Della Mazzella, i dovedoše ga sužnja u svoje planine, javivši Mletčanima, da vrate njihovu braću ili će oni smaknuti njihova plemića. Uskoci su postupali s tim providurom veoma blago i prijateljski, jer je on inače bio njihov prijatelj.

Kad je republika čula za to, puknuti je htjela od jada i sramote. Sazvaše vijeće »umoljenih«, da o tomu vijećaju i većina hoće, da se vrate četiri Uskoka na vjeru uhvaćena, da dobiju u zamjenu njihova plemića i činovnika. Na taj predlog prokuratoru P a s q u a l i g u hoće da bijes na oči izkoči: »Što, da mi zamijenjujemo jednoga plemića republike sa četiri razbojnika? To je nečuvena sramota. Neka pogine stotinu plemića, ali se ovakova zamjena ne smije dopustiti.

Vijeće odustane od svoje nakane, ali se obrati na nadvojvodu Ferdinanda za povratak svoga plemića. Nadvojvoda odredi, da se mora povratiti, a sam Pasqualigo dobije nalog od vijeća, da tu stvar čim bolje izravna. On dade četvorici Uskoka prigodu da sami pobjegnu sa galije. On podje za tim u Senj i tu opet utanači sa Uskocima mir. Obeća ima, da će moći svake godine dva krat prolaziti morem do onih sela turskih, koji su im plaćali godišnji harač mira.

Tom prigodom se Uskoci ukrcaše na deset svojih ladja, da otidu u pratnji samoga Pasqualiga po svoj harač. Pratiše Pasqualiga trideset oružanih mletačkih ladja pod zapovjedničtvom pukovnika D o b r o n i ć a i njegova sina kapetana Srećka i nekoliko šibenskih plemića. Odpratiše ga svečano sve do Hvara. Kad su tamo došli, Pasqualigo pozove Uskoke preda se i reče im: Draga braćo, držite se svoga obećanja.

— Hoćemo, presvijetli gospodine, odvratiše oni i udaljiše se, da idju pod planinu u sela, koja im dugovahu harač mira.

Na to Pasqualigo pozove na galiju pukovnika i namjestnika Dobronića, te mu reče:

— Namjestniče, mi vam zapovijedamo, da smaknete svakoga Uskoka, do kojega možete doći.

Na to će Dobronić, lukavo i razborito:

— Molim vašu preuzvišenost, da mi dade pismeno tu zapovijed.

Pasqualigo onda napisa: »Mi Filip Pasqualigo, prokuratur za prevedru republiku i generalni providur u Dalmaciji nalažemo vama Ivanu D o b r o n i ć u, zapovjedniku ladja oružanih, da koliko god Uskoka uzmognete pohvatati, sve ih date smaknuti. Dano u galiji dne . . . god. 1612.«

Kad je Dobronić primio tu zapovijed, stavi je u džep, ukrca se na ladje, zapovijedi nekim svojim vojnicima, da se popnu na obližnje brdo, da gledaju, ima li gdje uskočkih ladja, pa ako koju spaze, neka naprave toliko dimova, koliko ih vide.

Naskoro se spazi s mora tri dima na brdu. Dobronić razumije, da su u blizini tri uskočke ladje. Za to porazdijeli svoju mornaricu od trideset ladja na dvoje, da obkole uskočke. On sam podje u susret njima te ih nazva braćom i lijepo pozdravi. Oni, ne sluteći na zlo, poskidaše svoje crven kape i uljudno odzdraviše. U njihovim ladjama je bilo nekoliko ranjenika, koje su vozili u Senj, na liječenje od rana zadobivenih u okršaju sa Turcima.

Nu iznenada mletački vojnici, koji bjehu sa Dobronićem, izpališe nekoliko hitaca i u tren oka ubiše 78 Uskoka medju inim Miću H r e l j a n o v i ć a, jednog od četiri senjskih vojvoda. Nastade silan metež i borba. Uskoci nastoje pobjeći u neku njima poznatu luku. Hrabri junak G r u j i c a sa dvojicom drugova skoči u more, da spasi život. Na njegovo mjesto ostade zapovjednikom njegov brat Vicko. Braća se zakleše osvetiti ovu novu prevaru, ako i jedan umakne smrti.

Od tih triju ladja jedna se ipak spasi.

Kad su senjani doznali za ovu nevjeru Mletčana, zakleše se svi, da će ju osvetiti. I brzo nadjoše za to priliku. U luci pažkoj stajala je velika mletačka galija sa providurom Venierom, da

krca blago za Kandiju. Dok su kupci cincarili sa narodom za par groša, nahrupiše Uskoci sa svojim hitroplovkama. Vodja je tih ladja brat ubijenoga Hreljanovića. Udjoše brzo u galiju, pohvataše mletačke vojnike i zapovjednike, te Hreljanović vikne prema Venieru: pogibe moj brat, poginuti ćeš i ti, tako mi Bog pomogao. Nu Uskoci nisu htjeli da ga ubije. Dapače je većina molila da ga odvedu kao sužnja u Senj. Na to Martin Vojnić trgne nož iza pasa i zakla Veniera kao brava (1613.).

RAT MLETČANA SA FERDINANDOM. MADRIDSKI MIR. (1614.—1617.)

Koliko su sada Mletčići bijesnili na Uskoke, nije lako izreći. Poslaše pritužbe i prosvjed pred nadvojvodu Ferdinanda u Gradac, a sami odlučiše po što po to uništenje Uskoka. Ferdinand posla povjerenike u Senj, da stvar razvide, a povjerenici, premda Nijemci, dadoše pravo Uskocima.

Mletčani onda stadoše harati i pljačkati hrvatske obale. Godine 1614. sadje iz Karlovca u Senj zapovjednik Granice general Derchimperg, da učini kraj ovomu neredu. Da udovolji Mletčanima, dade javno objesiti 10 Uskoka a 50 ih dade zatvoriti u tamnicu i njihove kuće popaliti. U studenom se preko kneza od Cezene upusti u pregovaranja sa Mletčanima. Nu Mletčani, da osujete svako mirno riješenje spora, postaviše takove uvjete, da ih nije mogao nitko prihvatiti. Tim je došlo do javnoga rata.

Čete nadvojvode Ferdinanda provale u Furlansku a mletačke ladje stadoše uništavati ne samo hrvatske nego i istarske obale, popale Lovranu i Volosko. Neki lukavi Uskoci ponude knezu Zorzu, zapovjednika Paga, da dodje u Bag i uzme taj grad za Mletčane, jer je narod za njih. Zorzi veseo primi ponudu i sa šest ladja odplovi prama Bagu, da ga zaposjedne. Kad se izkrca on i njegova vojska, obkoliše ga Uskoci, te njega i njegovu vojsku izsjekoše.

Radi toga još jače se razplamti rat. Dne 28. kolovoza 1615. providur Lovro Venier, brat ubijenoga pod Bagom, udari na Novi, osvoji ga i sve u njemu popali osim crkava. Na badnji

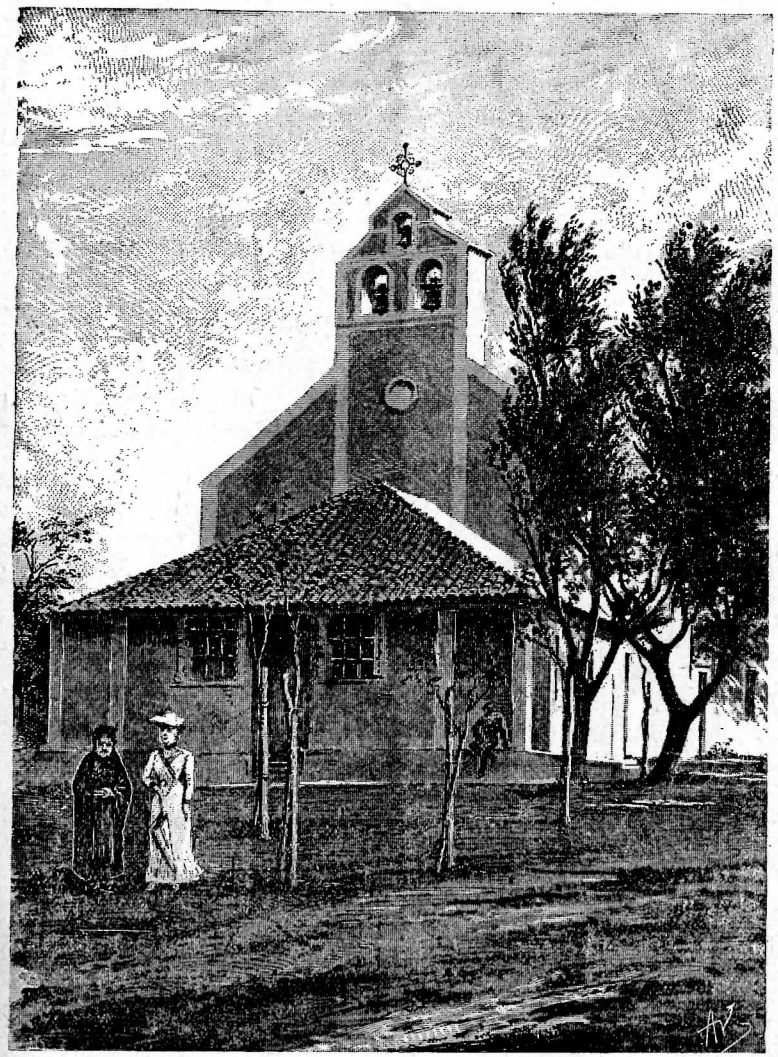

MAJKA BOŽJA NA ARTU.

dan 1615. udari na Mošćenice i pokuša ih uzeti, ali uzalud. Ali za to po drugi put porobi Lovranu.

Da opravda ovaj svoj rat proti kršćanskomu narodu, mletačka republika izdade oštar, a lažna sadržaja, proglas na vlade Europe, u kojem govori o »gusarstvu« Uskoka po Jadranskom moru i čini za to odgovornim njemačke savjetnike nadvojvode Ferdinanda, koji da su sami poticali Uskoke na gusarstvo, da i oni dobiju dio plijena. »Biserje pokradeno vidjevalo se na odjelu i na vratu vlastodržaca i dvorjanika«. Priča taj proglas, kako je Austrija preko Uskoka nastojala zaplesti republiku u rat sa Turčinom. Kad je slala povjerenike, da izvide njezine tužbe proti Uskocima, ovi su se vraćali u Gradac natovareni plijenom uskočkim. Austrijski dvor je gazio, veli proglas, prisegom posvećene pogodbe i ugovore sklopljene u ovom pitanju.

Republika je bila u isto vrijeme zapletena i obranom Karla Emanuela Savojskog proti Španjolcima, pa joj je bilo težko dugo izdržati rat. S toga je uprla sve sile, da na moru i na kopnu izvede koji velik čin i prisili Ferdinanda na mir.

Hrvati odprije bijahu nezadovoljni sa Ferdinandom, koji je proti zavjernici kraljevoj držao velik dio hrvatskih zemalja u svojoj vlasti, pa su stajali makar preko volje na strani mletačkoj.

Turci su takodjer podupirali ovu vojnu Mletaka proti Ferdinandu davajući im svoju vojsku na razpolaganje. Nasljednik Veniera, Ivan Jakov Z a n e, u ožujku 1616. udari na Mošćenice, potjera Ferdinandovu vojsku i prisili grad na predaju. Postavi za providura Kontarina, pa udari na Berseč i osvoji ga na juriš. Nagovori za tim turske paše Like i Bosne, da udare s kopna na Uskoke, a on sam velikim brojem galija udari na Bag ili Križu, te ju osvoji.

To mu je lako pošlo za rukom, jer su Uskoci, nezadovoljni sa zapovjednikom Ivanom Š i l i ć e m, ovoga smaknuli. Zane poruši Bag do temelja.

Nastade buna u samoj mletačkoj vojsci, koja nije primala dugo vremena plaće. Ali Zane i tu bunu stiša i obećanjima primiri svoje vojnike.

Uz to bosanski paša provali u Liku velikom vojskom te je bio obkolio već i Otočac. Zane obkoli s mora i s kopna Bag, ali bude prisiljen uzmaknuti i vratiti se u Omišalj.

U ovo vrijeme je Mletčanima pošlo za rukom pohvatati veći dio uskočkih ladja, te Ferdinand naredi, da ih se nekoliko novih sagradi na Rijeci. Mletčani, kad za to doznadoše, htjedoše na svaki način te ladje uništiti vatrom. Navališe u noći na 31. prosinca 1616. na Rijeku, ali bjehu na vrijeme opaženi te u bijeg natjerani. Početkom slijedeće godine (1617.) popališe Mletčani veći dio hrvatskoga primorja. Nu Uskoci pod zapovjedništvom Andrije F e r l a t i ć a i Ivana G r a n u l o v i ć a harali su sela i gradove mletačke republike na veliku štetu naših otočana. Uz to se pojaviše ratni brodovi španjolski, saveznici Ferdinandovi, u Jadransko more, te republika bi prisiljena ići im u susret sa svojima. Tako naše primorje odpočinu.

Uplete se medjutim franceski kralj u te raspre te njegovim posredovanjem dodje do pariškoga primirja a napokon i do mira sklopljena u Madridu 26. rujna 1617. U tom miru se Ferdinand obveza, da će iseliti Uskoke iz Senja i cijeloga Primorja, da će u Senj postaviti njemačku posadu. Mletačka vlada se obveza, da će mu povratiti sve osvojene gradove onda, kad Uskoci izadju iz Senja. O svim ostalim pitanjima, osobito o pomorskoj plovitbi, da će se sporazumjeti tek onda, kad se provede seoba Uskoka.

Nu ti uvjeti se provedoše tekar slijedeće godine. U lipnju god. 1618. sastadoše se u Senju povjerenici Ferdinandovi H a r r a c h i H e l d i n g, te povjerenici republike, Jerolim J u s t i n i a n i i Antun P r i u l o, koji odrediše, da se Uskoci, koji nemaju pokretna imetka, iz Senja udalje, da se svi njihovi brodovi sažgu, da se proglasi obćeniti mir i oprost (amnestija), da se uvede njemačka posada.

Uskoci iztjerani iz Senja i okolice bjehu naseljeni na granicu Hrvatske i Štajerske, okolo gora, koje od njih dobiše ime »Uskočkih gora«.

Tako se svrši ova stoljetna borba izmedju jednog dijela hrvatskoga naroda sa susjednim Mletčanima i Turcima, koja je koštala mnogo krvi, a još više suza.

Ali misao, koju su nosili Uskoci, nije time zamrla. Ona je živjela još mnogo vijekova, a njezini nosioci bijahu hajduci.

VRLINE I OBIČAJI USKOKA.

Iz dogodjaja, koje smo u kratko nanizali, vidjeti je jasno, da su Uskoci bili veoma kulturni elemenat na Jadranskom moru, da su bili zaštitnici vjere i prosvjete. Mletčani, kao zakleti njihovi dušmani, klevetali su ih po Europi u proglasima na vladare, ali nisu mogli istinu uništiti.

Uskoci su bili ljudi visoka rasta i krasna lica. Po svjedočanstvu savremenika veoma okretni i brzi na skoku i na trku. Bilo ih je, koji su mogli trkimice zeca uhvatiti i to ne samo u dolini, nego i uz planinu. Fiorentinski vojvoda Ferdinando dao si je dovesti radi njihove stasite ljepote četiri Uskoka iz Senja na svoj dvor i tamo ih oženio.

Nosili su na nogama nazuvke do povrh koljena, niz nožni list sve do peta spojene sponama od mjedi ili srebra. Onda mjesto čarapa nosili su trluke veoma niske od svite a povrh njih opanke. Hlače su nosili kratke do koljena, povrh košulje zobun do pasa sa kratkim veoma širokim rukavima do lakata. Ostali dio ruke bio je obično gol. Povrh svega toga nosili su veoma prostran plašt ili struku. Na glavi imali su crven kapu a ljeti šešir. Za kiše nosili su biljac, kojim se pokrivahu, glavu su branili od kiše kukuljicom, koja im je dosizala do pojasa a oko vrata je veživahu, da je vjetar ne odnese.

Svaki je nosio pušku o ramenu, a o pojasu handžar i topuzinu.

Osim običnih svojih ladja oružanih za borbu i za prenos razne robe, imali su osobitu vrst ladjica nazvanu »copolo«. To je duga ali uzka ladja izdubena iz debla drevnog hrasta. Dakle imala je širine najviše pol metra, a dužine i do pet. Još ih i dan danas imade po otocima. U njoj su sjedila dva, tri, četiri, a najviše pet ljudi. Svaki drži po dva vesla u ruci. Vesla su pri-

čvršćena na krajevima tri metra duge sohe začavlane na rebrima copola tako, da izbija polovica na jednu, a polovica na drugu stranu. Koliko je tih soha, toliko je veslača. Takove ladjice bijahu nedostižive. One su služile Uskocima za dojavljivanje svakojakih vijesti i za ribarenje uz kraj obale. Bile su hitrije od sadanjih parobroda.

Većina je Uskoka bila katoličke vjere, ali je bilo medju njima i pravoslavnih, kako nam dokazuju i njihova imena. U vjerskom pogledu bijahu veoma bogobojazan narod. Svetišta uz Dalmaciju puna su njihovih zavjetnih darova, a ponajviše svetište Majke Božje u Trsatu. Nisu oni zalazili u rat, a da se nisu preporučili svojoj trsatskoj zaštitnici.

Strogi vršitelji kršćanskih dužnosti, nisu nikada pristupali na pričest, a da ne bi postili tri dana prije o kruhu i vodi i ne bi ih proveli u molitvi.

Nitko nije zalazio u crkvu, a da ne bi dao svijeću zapaliti za svoje mrtve. Običaj je bio, da su trgovci sa svijećama u nedjeljne i druge svetačne dane išli u crkvu na misu ili za posao, a pred svoj dućan su ostavljali na klupi svijeće bez ikakove nadzora. Tko je zalazio u crkvu, došao bi k trgovcu svoga povjerenja, te bi uzeo svijeću sam, a novac bi ostavio pod stolnjakom bez straha, da će itko uzeti. Tolika je bila vjera u poštenje sugradjana, da su trgovci ostavljali svoje stvari u dućanima posve otvorene i bez nadzora te išli loviti ili ribariti, a narod se je sam služio i plaćao po duševnosti.

U crkvi je vladao običaj javnoga cjelivanja preko mise osobito na velike blagdane i javno čestitanje. U starije vrijeme su se cjelivali mužki i ženske bez razlike. Kasnije su Talijani, koji su dolazili u Senj, hoteći ne samo jednom nego više puta cjelivati žene i grliti ih sa nelijepim riječima, pokvarili taj običaj, te se je odredilo, da se mužki cjelivaju medju sobom, a ženske medju sobom.

Sami tudjinci ističu udivljenjem poštenje uskočkih žena. Pišu da u Senju nema za sve zlato ovoga svijeta nepoštene žene. Ako imade, koja javna griješnica, ta je iz vana. Ako bi se slučajno dogodilo, da jedna žena skrene s puta, odmah će je naj-

bliži rod smaknuti kao šugavu ovcu. Nijedna vlast se ne usudjuje takovo ubojstvo kazniti, jer bi se puk pobunio.

Neki cipelar iz Senja dodje god. 1581. na Rijeku sa svojom ženom. Bila je veoma krasna, tako da je zaludila svojom pojavom riječkoga plemića Jakova Jakominia: Ovaj ju opazi na sajmu i dade je ugrabiti od svojih ljudi i prenijeti na neko svoje imanje. Nakon nekoliko vremena taj plemić poruči senjskom cipelaru preko svojih prijatelja, da će mu poslati ženu natrag, ako ju misli uzeti i oprostiti joj sve. Cipelar obeća i dodje na Rijeku, prihvati ženu od Jakominia, koji mu nadoda mnogo darova i ukrca se s njome prama Senju. Poslije dva sata eto ti jednog ribara k obali riječkoj, vozeći u svojem copolu mrtvo tijelo te žene. Muž ju je sam zaklao i dao ju je ribaru, da ju odveze Jankominiu s porukom, da ju zakopa.

Izmedju ostalih vrlina, koje su resile Uskoke, bijaše vjernost i odanost bratu i svakomu, komu su dali bratsku vjeru, bilo Turčinu, bilo kršćaninu. U tomu se razlikuju od ma kojega naroda na svijetu. Nije nikada nitko mogao spočitnuti Uskoku, da je vjeru dao a krenuo njome. To nam dokazuju i one mnogobrojne pjesme, koje slave uskočke junake.

USKOČKI JUNACI OPJEVANI U NARODNOJ PJESMI.

Velik dio sačuvanih narodnih pjesama pjevaju junačka djela uskočkih zatočnika vjere i slobode. Otvorite ma koju zbirku narodnih pjesama, kao Vukovu knj. III., Matičinu knj. III. i IV., Bogišićevu, Jukić-Martićevu, naći ćete za to potvrde.

Izmedju svih opjevanih junaka zauzimlju prvo mjesto Daničići. Oni sačinjavaju u neku ruku dinastiju junaka. Spominje se prve polovice XVI. vijeka Juraj I. Daničić, sin onoga Bošnjaka, koji uskoči iz nesretne Bosne, da se ugne turskom sužanjstvu. Juraj se oženi u Senju od veoma ugledne i to patricijske obitelji senjske. Rodi tri sina: Jurja II., Matiju i Ivana. Odlikova se vještinom i hrabrošću, te bude izabran od poglavica uskočkih vrhovnim vojvodom njihovim. Kralj Ferdinando ne samo da je taj izbor potvrdio, nego je Daničića obdario

plemstvom i viteštvom (1530.). On je vršio tu službu punih 25 godina na užas i trepet Turaka a i Mletčana.

U njegovoj vojsci, koja je hrabro branila Klis Petra Kružića, iztaknu se jedan junak nad junacima, Miloš Bošnjak, koji je bio odredjen na službu Kružiću.

Medju Turcima, koji su obsijedali Klis nalazio se je neki Bakota, pravi gorostas, koji je svaki dan dolazio pod gradske bedeme, te izazivao branitelje na megdan. Rugao im se je, što se kriju kao puževi u svojim kućama; ako je majka rodila junaka, neka mu izidje na junački megdan.

Težko je bilo trpiti takove izazive, ali s druge strane: koja korist izlaziti na mejdan gorostasu, kakova davno zemlja nije vidjela. Nu odvaži se Kružićev dvornik mladi Miloš Radivoević, te zamoli svoga gospodara, da ga pusti na taj mejdan. Uvjeri on lijepim i razboritim riječima svoga gospodara, da kršćanima ne će biti sramote, ako on mlad i gotovo nejak podlegne onakovu gorostasu, ako ga pak pobijedi, bit će im još veća slava.

Izadje Miloš u susret objestnom Bakoti, kako pjeva slavni Kačić:

Kada ga je Turčin ugledao,
Milošu je tiho govorio:
»Ali si se, momče, pomamio,
Ali ti je život omrznuo?
Gledaj na me, a pogledaj na se,
Pa ćeš vidjet, žalostna ti majka,
Jesi l' moja slika i prilika.
Jesi l' vrstan sa mnom bojak biti?«

Ali mu je Miloš besidio:

»Ne mire se aršinom junaci;
Da mi budeš srdce izmirio,
Ne bi tako ludo govorio.«

I započeše silan mejdan, koga Kačić uzporedjuje sa mejdanom Davida i Golijata.

Miloš mahne sabljom i posječe Bakoti desnu nogu u koljenu. Sad Bakota stojeći na jednoj nozi poče mahati desno i lijevo, tako da se Miloš nije usudio ni blizu, nego ga je iz daleka kamenjem tukao. Zamahne jednom Bakota svojim velikim mačem, kada vidi Miloša na dohvatu tako jako, da se je od zamaha srušio na zemlju, a da nije okretna mladića mogao pogoditi. Kako mu je sablja izpala iz ruke, Miloš ju brzo pograbi i njome odsiječe glavu Bakoti te se veselo vrati u grad.

Ovaj čin se raznije po cijelom svijetu, ime Miloševo bude brzo slavno. Iza pada Klisa i Miloš se sklone u Senj, gdje je sebi sagradio grobnicu. Miloš je imao dva imena: M i l o š i P e t a r. Ovo je onaj isti Petar Radoević, Bošnjak, inače Miloš, kako piše na grobnici njegovoj u crkvi sv. Franje. Nu nije mu bilo sudjeno, da počine u onaj grob, što ga bješe pripravio sebi i svojima 1552. Mletčani ga uhvatiše god. 1580. i u Zadru — objesiše.

Iza smrti J u r j a I. koju smo spomenuli, bude izabran njegovim nasljednikom u vlasti vrhovnoga vojvode Uskoka njegov sin J u r a j II. On odmah, kako je došao u Senj, iza one krvave borbe proti Dubrovčanima, otide k nadvojvodi Karlu u Grac Štajerski, sa velikim mnoštvom Uskoka i najuglednijih Senjana, koji izpričaše nadvojvodi smrt Jurja I. i zamoliše ga, da potvrdi u očevu činu njegova vrijednog sina. Nadvojvoda to učini vrlo rado.

Nebrojena su junačka djela vojvode Juriše od godine 1555. do 1599. kad ga stiže smrt u Senju, gdje mu se je vidjevala grobnica do otrag nekoliko desetljeća. God. 1557. potukao je u senjskim planinama sa 340 Uskoka 4200 Turaka, kad su ovi slavodobitno se vraćali iz Kočevlja i Ribnice preko Grobnika kući. U okršaju sa tako brojnim neprijateljem nije izgubio nego sedam svojih ljudi, a potukao je preko deset puta jačega dušmanina, oteo mu plijen i zarobio svu silu ljudi. Svaki je Uskok vodio sobom barem po jednoga zarobljenika. A koliko ih je na mjestu mrtvih ostalo!

God. 1566. je potukao sa svojim ladjama pred Makarskom veliku tursku karavanu, oduzeo joj sav plijen i sretno se u Senj povratio.

God. 1569. sa 280 svojih udari na tursku vojsku od 2700 ljudi, punu ih 1000 sasiječe, mnoge zarobi, medju njima dva martoloza, koji su po senjskoj okolici hvatali kršćansku djecu i prodavali je Turcima u roblje. Ovu dvojicu su Uskoci proti svojem običaju na kolac natakli i okolo njih vatru zapalili, da im se osvete za nedjelja počinjena.

Vidjeli smo, kako su god. 1575. navalili na mletačku galiju »La Contarina« i oteli joj sav plijen.

Spomenuli smo i njegovu valjanost u navali na mletački veliki brod god. 1579. i sve parbe sa Mletcima radi toga dogodjaja.

Daničićevi najbolji junaci i pomoćnici bijahu: njegov zet G r ž a n i ć-R a n j a c, onda mletački bjegunac, rabski plemić Ivan M r k o v i ć, onda Pavao L a s i n o v i ć, Vinko S m o l j a n, G r ž a n i ć iz Otočca, Ivan V u k o t i ć, Matija G o j č i ć, Vujica K a r a d i ć, Ivan S a b l j a k i Franjo M u d r o v i ć, neki Guerino De Santi, ili po narodnoj pjesmi Mihajlo Desančić, a izmedju svih se ističe kao zvijezda prvoga reda opjevani I v a n S e n j a n i n, kojega pozna cio hrvatski narod.

Priča fiorentinski savremenik, kako su neki od ovih junaka zaglavili.

God. 1580. neki M i š i ć iz Brinja poturči se, te podje k ličkom paši glasovitom junaku Mustajbegu ličkomu, kojega pjeva pjesma kao i Jurišu i Ivana Senjanina, te mu obeća osvojiti grad Senj, ako mu dade 3000 turskih vojnika. Mustajbeg se začudi na takovu ponudu, ali, jer su mu senjski Uskoci zadali dosta muka, obeća Mišiću izpuniti mu želju, ako mu dovede kojega Uskoka živa u ruke, da se kod njega priupita o naravi mjesta. Mustajbeg je znao, da jedan Uskok može udariti na deset Turaka. Za to reče Mišiću: Eto ti za sada samo 20 konjanika, otidi do Senja, zasijedaj mjesto, gdje izlazi narod po poslu, te mi dovedi barem jednoga senjanina živa. Nu ne vraćaj se barem bez jednoga Uskoka. Ako jednog dovedeš, ja ću te učiniti svojim vitezom. Na to odmetnik nadoda: Ako nam, čestiti pašo,

podje za rukom Senj osvojiti, onda nam je otvoren put do Italije.

Te iste noći krene Mišić iz Udbine prama Senju i tu preko noći stane u zasjedu čekajući, hoće li se tko pojaviti. Eto ti osam slugu, koji su izašli iz grada zajedno, da sijeno donesu u grad za konje. Uhvate ih iz zasjede Turci i odvedu brže bolje u Liku k Mustajbegu, kao da su ih u okršaju uhvatili. Kad to vidje Mustajbeg, začudi se takovu junaštvu, povjeri Mišiću 3000 vojnika, te on krene prama Senju, da ga na prevaru uzme.

Razdijeli on svoju četu po planini u šumi na nekoliko dijelova, da stoje u zasjedi i čekaju, a on sa 25 drugova sidje u dolinu sv. Vida, da čeka kojega težaka ili slugu, da ih napastuje, te izmami Uskoke iz grada. Tu im se namjeri nekoliko žena i jedan dečko, poslužnik vojnički nazvan Barač, koje izraniše, pa ih pustiše na slobodu.

Turci su dobro računali. Znali su, da u gradu nema mnogo vojske, jer su ili otišli mnogi izvan grada po raznim poslovima, a 400 njih je odpratilo carske ljude, koji su upravo tih dana donijeli poulgodišnju plaću vojnicima, do ijeke. Mišić je računao: Uskoci će izići iz grada, onda ćemo ih namamiti k sebi, a zasjeda će s planine presjeći im uzmak u grad, i mi ćemo zaposjesti grad bez obrane.

Momče izranjeno od Turaka brzo doleti do gradskih vrata, provali u grad, vičući u sav glas: Turci! Turci!

Tako vičući dodje do obale upravo u času, kad se je ukrcavao u ladju gradski kapetan Gašpar Raab, te odlazio u Trsat. On nije htio vjerovati tom momčetu, nego nastavi svoje putovanje. Nu iza kako je Juraj Daničić sa svojim ljudima odpratio kapetana do mora i s njime se pozdravio, uzme sa sobom Vinka Smoljana, svoga šuru Tomu Gržanića-Ranjca, Gržanića iz Otočca, Guerina Desančića, svi na konjima, i još 100 Uskoka, pa krene s njima do pred grad, da vidi, što je i da traže te Turke.

Izadjoše oni pred grad, te se Smoljan i Gržanić i Guerino razštrkaše tko amo, tko tamo tražeći Turke, premda ih je Daničić nagovarao, da se drže skupa, jer da vrag ne spi, te bi mogla biti koja zasjeda.

Turcima podje za rukom obkoliti Gržanića Ranjca, a da drugi nisu osjetili, svaliti ga s konja i ubiti ga. Odsjekoše mu glavu govoreći: »Ne ćeš više dodijavati našemu Sultanu.« Po što je nedaleko od toga dogodjaja bio i sam Mustajbeg, razveseli se videći glavu Gržanićevu, kojega su nazivali »strijelom Turaka«. Tom prigodom uhvatiše žive Vinka Smoljana i Guerina, koji se provališe medju najgušće turske redove te ih nekoliko smakoše. Oni ranjeni padoše i bješe zarobljeni.

Daničić brzo shvati pogibelj, u koju je zapao sa svojima i osnovu Turaka, za to sidje s konja, zapovjedi svojima da uzmaknu prama planini te lagano natrag k gradu da ih neprijatelj ne odsiječe od tvrdjave.

Uzmičući prama gradu neprestano se borahu sa uvijek množijim neprijateljem. Palo ih je na strani Turaka sva sila. Uz to se doznade u gradu za tu zasjedu, te počeše gruvati i gradski topovi na neprijatelja. Kad se Uskoci dohvatiše gradskih vrata, Turci razviše bijelu zastavu i petorica od njih dodje u poslanstvu za mir. U tom poslanstvu je bio na čelu Ahmet-aga, koji izpripovijedi Daničiću, kako je došlo do te zasjede. Stade ga tješiti za smrt šurjakovu, uvjeravajući ga, da imade, tko će žaliti više od njega. »Nu umirite se, reče, to su posljedice rata.

Daničić pogosti to poslanstvo u svom vrtu i utanačiše mir. Uskoci otidoše u dolinu sv. Vida, da uzmu tijelo svoga Gržanića, i da ga dostojno pokopaju. Turci uzeše svoje mrtvace i odnesoše ih sobom.

Nu Daničić nije mogao podnositi da njegov Desančić i Smoljan robuju Mustajbegu Ličkomu, te zajedno sa Guerinovim mladjim bratom zasnova njegovo oslobodjenje. Mustajbeg ga bješe ucijenio 1500 talira, i premda je Guerinov otac bio pripravan izplatiti paši tu svotu, nije dopustio Daničić.

Preobukoše se ta desetorica Uskoka u tursko odijelo te odoše pod Udbinu, dodjoše do paše, pričiniv se kotarski Turci, te preko noći izbaviše svoga pobratima.

Narodna pjesma pjeva mnoge junačke podvige ovih uskočkih junaka miješajući veoma često imena i osobe, pripisujući krivo djela pojedinih junaka. Ono što pjeva za Juriše senjske, to

spada ponajviše na Daničiće, ali na sva tri Jurja: na djeda Jurja I., na sina Jurja II. i na unuka Jurja III.

Kao što je u pjesnika narodnih običaj, oni usredotočuju sva djela savremenih junaka pod jedno ime, pod ime najpoznatijega Iva Senjanina. Ivo Senjanin je u pjesmama do danas sačuvanim najglasovitiji junak uskočki. Fra Andrija Kačić Miošić u svojoj pjesmarici: »Razgovori ugodni naroda Slovinskoga«, spominje više po povijesti senjske junake.

Pjevajući hrvatske junake, spominje »Vlatković Ivana i Jurišu senjskog harambašu, koji no se glase do Misira, do Bagdada i grada Ancira:

Koliko su posikli Turaka
U Senj bili doveli sužanja
Sam Bog znade i Bogorodica
Drugi nitko, živa moja dica.

Priča za Vlatković Ivana, kako je pogubio Vrgorskog dizdara Cukarinovića, koji ga bješe pozvao na mejdan junački.

Onda nastavlja:

Milovane, moj nevoljni starče,
Kamo tebi Daničiću Jure,
Koji no se slavi od junaka
I u kolu još od divojaka . . . .
Kad junaci goricom putuju,
Daničića u pismi spominju.
Kamo li ti Hreljanović Toma . . .
Koga hvale po svitu junaci,
Hrvaćani i mladi Ungarci,
Jer je Toma silni junak bio
I mejdane Turkom odnosio.
To svidoče pisme i popievke,
Koje no se od njega pivaju.

Nu u pjesmi, kako spomenuh, najviše se slavi junak Senjanin Ivo. Dočim o njemu povijest najmanje govori. U starim spome-

nicima znamo, da se je zvao »Johannes Segniensis«, da je bio po prilici zastavnik u vojsci, a dobivao je od kraljeve vojne komore osam forinata mjesečne plaće. God. 1578. kralj Rudolf doznačio mu je 200 forinata.

U spomenutim zbirkama narodnih pjesama o Ivi Senjaninu imade osam pjesama:

1. U Bogišićevoj: »Ivo Senjanin izbavlja Mihajla Desančića iz tamnice Hasan-agine«. (To je ona izbava Guerina Desantia, gori spomenuta); »Ivo Senjanin izbavlja Latović Ivana, koga paša bosanski htjede obiesiti. Taj Latović je onaj gori spomenuti Latković Ivan; »Ivo Senjanin uze grad Jajce od Age Hasan-age.« Ta se pjesma odnosi na drugi dogodjaj drugoga junaka. »Ivo Senjanin dobi Biograd«. I ova je pjesma prenesena na Ivu, a tiče se drugoga junaka.

2. U Matičinoj zbirci je često spomenuto ime Ivana Senjanina. III. i IV. svezak sadržaje jezgru onih borba, što su ih vodili Uskoci proti ličkim pašama, o kojima govori ova povijest. Nu imade posebna pjesma: »Hrnjica Mujo i Senjanin Ivan«.

3. U Jukić-Martićevoj zbirci: »Ženitba Ive Senjanina«, »Ivo Senjanin i Mijat Brdarić.« Osim toga se spominje Ive Senjanin u većini pjesama te zbirke.

4. U Vukovoj zbirci III. knj. imade dvije pjesme pod naslovom: »Ženitba Iva Senjanina«, onda »Smrt Ive Senjanina« i »Zaručnica Iva Senjanina«.

5. U Marjanovićevoj zbirci također imade »Ženitba Iva Senjanina« i »Ivo Senjanin i Mara Mostarkinja«.

Pjesma prikazuje u Ivu Senjaninu tip pravoga Uskoka, kako ga je očuvala narodna predaja. Mjesto Ivan mogao bi biti ma koji od spomenutih uskočkih junaka.

Uskok je neustrašiv zatočnik pravednosti, koji smjelo srće u smrt, da obrani pravdu od nepravde. Suze starice Desančićeve majke ganuše Iva, te on četom od 30 junaka, a upravo ih je toliko bilo onih, koji su išli da oslobode Guerina Desantia, kako priča savremenik, udara na četu Hasan-age, provali u njegovu kulu, te oslobadja svoga pobratima.

Tu vam je pobratimstvo iztaknuto u oslobodjenju Latovića Ivana, kojega uhvatili bjehu sinovi bosanskoga paše, koji mu odsudi, da dojduće nedjelje bude javno obješen. Latović zamoli pašu, da mu dopusti prije smrti napisati pismo majci i dragoj ljubovci, da se od njih oprosti. Paša mu to dopusti, ali Latović ne piše ni majci ni ljubovci, nego svome pobratimu Ivi Senjaninu, da mu kaže svoje težke jade. aKd Ivo začu za težku pobratimovu sudbinu, proplaka od muke, kupi četu svojih Uskoka, provali u pašinu zemlju, razbi njegovu vojsku i oslobodi svoga pobratima.

I Kačić prikazuje Iva Vlatkovića veledušnim junakom prama protivniku, kad nam slika mejdan sa vrgorskim dizdarom Cukarinovićem. Čim se sukobiše dva junaka Ivan mahne sabljom i odsječe mladom dizdaru ruku. Ranjeno Ture pade na crnu zemlju

Ter zaklinje Vlatković Ivana
Da mu ruse ne odsica glave.
Ivan biše srdca milostiva,
Nehti posić Cukarinovića.

Hasan-aga Alija obreče Ivu Senjaninu, da će mu darovati grad Jajce, ali ga Ivan pozivlje na junački mejdan. Kupi Ivan svoje vitezove, pa krenu prama Jajcu bijelomu. Susrete se sa Hasanovom četom. Posječe Ivan tu četu i zarobi zajedno sa Hasanom, koga dade smaknuti.

Ivo pripovijeda, kako ga kroz trideset godina ratovanja sa Turcima neobično sreća vodila, kad je zarobio ljubu Hasan-age. Ovaj mu poručuje, da će mu za ljubu dati u zamjenu tri svoja grada. Ivo traži povrh njih još i Beograd. Ljutit Hasan-aga dovikuje: »Da bih moju ne vidio ljubu, nedam tebi Biograda grada«. Na to se kune Ivo: »Da bih moje ljube ne vidio, da bi mene ne rodila majka, uzet ću ga njemu na sramotu.«

Kupi Ivan četu i krene prama Biogradu. Kad se približi ka gradu, vidi vrata raztvorena. Udje u nj, unidje u kulu Hasan-age te ga smakne i silno blago sobom ponese. Nu na povratku ga

dočekaše Turci u zasjedi, te on baci ključeve od grada, udari na Turke i sve ih posječe, pa se veselo vrati Senju bijelomu.

Na molbe vjerne ljube i drage sestrice izbavlja on sužanjstva Muju Hrnjicu, koga bješe zarobio i na galiju privezao, a ni rad šta nego rad junaštva njegova. Uskok štuje junaštvo i u neprijatelju. Dapače se pobratimi sa Hrnjicom.

Ovaj opjevani junak Ivan Senjanin nije jedna osoba, kako rekoh, nego je obćeniti lik uskočkoga junaka. Neki hoće, da je on onaj Ivan Vladković, o kojemu i povjestnica znade. Nu to nije dokazano, a još manje je dokazano, da se ove spomenute i mnoge druge pjesme odnose se na toga Ivana Vladkovića.

Pjesma pozna jošter glasovita junaka Brinjanina Vuka i njegova setričića Savu. Brinjanin Vuk pozivlje u pomoć sebi i sestriću Savi Ivu Senjanina. Piše Vuče Senjanin Ivanu:

Eto t', pobro, knjiga od meneka
Deder meni jednu skupi vojsku,
Povedi je Brinju na kapiju,
Jer sam kršan šićar opazio,
Da idemo, da mi dobijemo.

Narodna pjesma još pjeva Gavrana Sinjania ili Sinjevića, uskočkog serdara, Luku Barjaktara, Petra Mrkonjića, Marušić Vidaka, Šarića Cvijana, kapetana Marijana Borića, Nikolu Gjulkovića, Mijata Pivića i Mijata Brdarića, Tadiju Valjevca, nu nada sve treba spomenuti dvije porodice kotarskih uskoka, a to su Smiljanići i Jankovići.

Pleme Jankovića potječe iz turske Hrvatske, zvahu se Mitrovići. Mitar Mitrović dobježe u Žegar, a njegov sin Janko Mitrović preseli se u zadarske kotare. Poslje smrti Pilipa Smiljanića postade Janko serdarom svega kotara. U toj časti ga zateče smrt g. 1667. Ostavio je iza sebe četiri sina: Stojana, Savišu, Janka i Iliju, i kćer Angieliju,na glasu ljepotu.

Stojan proslavi ime Jankovića. Postader serdar Kotara i slavan junak. Turci ga zarobe i pošlju u Carigrad, gdje ga sultan oženi sa nekom Hajkunon Turkinjom, koja mu rodi dva sina. On pobjegnu ostaviv Ajkunu i sinove, koji se prometnuše u najveće dušmane kršćana u Bosni. Došav u Kotare, Janko neprestano vojevaše na Turke te god. 1669. pogubi Redži bega Filipovića. Imao je dva sina Nikolu i Kostu, koji zajedno s njime vojevahu na Turke vodeći u borbu posebnu četu hrvatskih konjanika. Stojan pogibe god. 1688.

Petar Smiljanić, harambaša lički, bijaše vršnjak Janku Mitroviću, ocu Stojana Jankovića. God. 1647. doseli se Petar sa četiri sina: Matom, Pilipom, Ivanom i Ilijom u Kotare. Svojom četom razbi u Bukovici 600 Turaka i mnoge ih zarobi. A u Plavnu takodjer zarobi i vodju njihova Selim agu. Tad se do dvije hiljade Turaka spustiše iz Like u Kotare, dočeka ih Petar Smiljanić, potuče ih, otme im dva barjaka, 270 konja i zarobi njih pedeset. Odtale podje na Livno, zapali ga pa sidje na Zadvarje, da rastjera pašu mostarskoga, koji je htio priskočiti u pomoć Turcima, zatvorenim u gradu. Turci tada predadoše grad. Pod Glamočem i Grabrovom Petar se potuče sa Topal pašom i ote mu silni plien. On pogibe na Krajini, pod Udbinom gradom. Pogubi ga glasoviti junak Mujo Ogračević. Njegov sin Ilija Smiljanić mnogo je poznatiji u narodnoj pjesmi od oca. On se je silno proslavio svojim djelima. Na bojnom polju je pregorio dva brata, zadobio mnogo rana, ali ih je i mnogo zadao. Posječe Oldi pašu kod Plavna, a Selim agu kod Šibenika. Neki Radojica Markić pogubi Smiljanića Iliju na Vučjaku ispod Velebita. Taj Radojica bijaše Smiljanićev posinak, kojega je Ilija tri puta oslobodio galije a četvrti put vješala. Osim Ilije Petar Smiljanić ostavi jošte sinove Matu i Pilipa, koji se nisu ženili kao ni Ilija, onda Petra, od kojeg se rodiše dva sina Smoljan i Marko. Od ovih se je nastavila loza junaka sve boljeg od boljega do godine 1832. kada se im ugasi krsna svijeća. Svoje lijepo imanje u Zemuniku kod Zadra ostaviše u zadužbinu da se narod njime okoristi. Dao Bog!

Uskoci su napunili jedan vijek naše mučeničke povijesti, a da se nije našao još nitko, da ih prikaže narodu u pravom svjetlu i sjaju. Te sam pokušao evo, da ja nešto učinim, a nadam se, da će netko drugi pozvaniji iznijeti znanstveno obradjenu i izcrpivu povijest njihovu.

CRKVA MAJKE BOŽJE LAURETANSKE NA TRSATU.

Rodoslovlje Daničićâ.

Juraj Bošnjak † 1490.

Juraj I. vojvoda 1547.—1555.

Juraj II. † 1599. — Matija teklič † 1617. — Ivan † 1614.

Juraj III. † 1638. — Kći udata za Gržanića-Ranjca. — Juraj ubijen od Turaka kod Petrinje 1594. — Petar † 1655.

Klara udata za Dan. Barba — Juraj sudac, Klara † 1641.

Juraj prozorski kastelan † 1709. — Ivan (3 puta zarobljen) † 1689. — Klara žena Jure Vlatkovića — Jelena — Katarina

Petar † 1700. ubijen od Genoveza — Marija snaha Vitezovića

Matija kastelan otočki † 1770. — Mikulina — Vinka — Manda

Juraj kancel. senjski † 1780. — Ivan † 1800. — Petar † 1793. — Manda — Klara

Franjka.